

Σειρά-κριτική στα κομμουνιστικά ρεύματα-4

Του **Δημήτρη Μπελαντή**

[**Σημείωση Παντιέρας:** Τα τρία προηγούμενα κείμενα κριτικής στα κομμουνιστικά ρεύματα μπορείτε να διαβάσετε εδώ: [Κατά του σταλινισμού, σε κάθε του μορφή](#) εδώ: [Για τον λαϊκομετωπισμό](#)

και εδώ: [Ευρωκομμουνισμός: πρόκληση ή «έξοδος» για το κομμουνιστικό κίνημα;](#)]

1- «Όλοι αυτοί που δεν αντιστάθηκαν στο σταλινικό μηχανισμό είναι υπεύθυνοι, συλλογικά υπεύθυνοι. Δεν αποτελώ εξαίρεση σε αυτήν την ετυμηγορία. Αλλά ποιοί διαμαρτυρήθηκαν εκείνη την εποχή; Ποιοί ύψωσαν τη φωνή τους γι' αυτά τα αίσχη; Οι τροτσκιστές μπορούν να διεκδικήσουν αυτή την τιμή (υπογράμμισή δική μου). Ακολουθώντας το παράδειγμα του ηγέτη τους, που ανταμείφθηκε για την επιμονή του με ένα δολοφονικό χτύπημα από ορειβατική αξίνα, πολέμησαν τον σταλινισμό μέχρις εσχάτων και ήταν οι μόνοι που το έκαναν. Μετά από τις μεγάλες εκκαθαρίσεις, μπορούσαν να φωνάζουν την εναντίωσή τους μόνο στις παγωμένες στέπες, όπου είχαν σταλεί για να εξοντωθούν. Στα στρατόπεδα, η συμπεριφορά τους ήταν αξιοθαύμαστη. Αλλά οι φωνές τους χάνονταν μέσα στην τούνδρα. Σήμερα, οι τροτσκιστές έχουν το δικαίωμα να κατηγορούν αυτούς που κάποτε ούρλιαζαν μαζί με τους λύκους. Ας μην ξεχνάμε όμως ότι είχαν ένα τεράστιο πλεονέκτημα σε σχέση με εμάς, ένα συγκροτημένο πολιτικό σύστημα ικανό να αντικαταστήσει το σταλινισμό. Είχαν κάτι για να στηριχθούν μέσα στη βαθιά απογοήτευσή τους, βλέποντας να προδίδεται η επανάσταση. Δεν «ομολόγησαν», γιατί ήξεραν ότι οι ομολογίες τους δεν θα εξυπηρετούσαν ούτε το κόμμα, ούτε το σοσιαλισμό...» (Λέοπολντ Τρέπερ, ηγέτης της αντιναζιστικής «Κόκκινης Ορχήστρας», στο αυτοβιογραφικό βιβλίο του «Το Μεγάλο Παιχνίδι».

2- «Ο Τρότσκι απέρριψε τους αυτοαπολογητικούς ισχυρισμούς του Στάλιν. Συνέχισε να καταγγέλει τον αντίπαλό του ως έναν Βοναπάρτη σφετεριστή. Έπρεπε να αναγνωρίσει τις «προοδευτικές» και «θετικές» όψεις της δεύτερης επανάστασης (εννοεί την κολλεκτιβοποίηση του 1928-1932) και να τις αντιμετωπίσει ως όψεις του δικού του

προγράμματος. Είχε, όπως θυμόμαστε, συγκρίνει την μοίρα του ίδιου και της Αντιπολίτευσης με εκείνη των Κομμουνάρων του Παρισιού, οι οποίοι, αν και απέτυχαν ως προλετάριοι επαναστάτες το 1871, είχαν κλείσει με την στάση τους τον δρόμο προς την μοναρχική παλινόρθωση (στην Γαλλία)....» (Isaac Deutscher "The prophet unarmed- Trotsky 1921-1929", Verso 2003 (1959), σελ. 392-απόδοση στα ελληνικά Δ.Μπ.).

3- «Ο Τρότσκι ήταν ο πρώτος Γιαρουζέλσκι», αναρχικό σύνθημα για την καταστολή της Κρονστάνης από τον Τρότσκι το 1920-21, κατά την επιβολή του νεοσταλινικού πραξικοπήματος του στρατηγού Γιαρουζέλσκι στην «σοσιαλιστική» Πολωνία το 1981.

1. Εισαγωγή: ο Τρότσκι ως επαναστάτης

Το ρεύμα του τροτσκισμού, όπως διαμορφώθηκε ιστορικά, αποτελεί συνέχεια και εν μέρει εξέλιξη σε σχέση με την μεγάλη ιστορική προσωπικότητα και το θεωρητικό και πολιτικό έργο του Λέον Τρότσκι. Περισσότερο εξέλιξη στην πραγματικότητα από ένα σημείο και μετά παρά γραμμική συνέχεια. Σε κάθε περίπτωση, όμως, υπάρχουν μάλλον πολλοί τροτσκισμοί παρά ένας. Αλλά και η ίδια η σκέψη του Τρότσκι δεν αποτελεί ταμπού, όπως και κανενός, άλλωστε, κλασσικού του μαρξισμού. Η κατανόηση ορισμένων αρετών αλλά και σφαλμάτων ως σταθερών στην σκέψη του Τρότσκι βοηθά να κατανοήσουμε και ορισμένες βασικές αρετές αλλά και ορισμένα βασικά σφάλματα και αντιφάσεις στην πορεία του ίδιου του τροτσκιστικού ρεύματος.

Ο Τρότσκι υπήρξε ένας μεγάλης εμβέλειας επαναστάτης του 20ου αιώνα, ένας από τους σημαντικότερους χωρίς καμία αμφισβήτηση. Χωρίς την προσωπική συμβολή του δίπλα στον Β.Ι.Λένιν, συμβολή διανοητική, πολιτική και στρατιωτική, η ρώσικη επανάσταση δεν θα είχε πραγματοποιηθεί ή θα είχε αποτύχει. Ακριβώς, η στρατηγική ένταξη του Τρότσκι στο μπολσεβίκικο ρεύμα την κρίσιμη στιγμή διαμόρφωσε το κεφάλαιο μιας πολιτικής συμμαχίας, η οποία υπερνίκησε τις αντιρρήσεις των Ζηνόβιεφ και Κάμενεφ (και πιθανότατα και του Στάλιν) την στιγμή του Οκτώβρη και ώθησε το κόμμα στην νίκη-αυτή είναι μια παράμετρος, την οποία η σταλινική ηγεσία αποπειράθηκε να «διαγράψει» πλήρως από την ιστορία της Ρώσικης Επανάστασης μαζί και με την εικόνα του από τις κοινές φωτογραφίες του μπολσεβίκικου ηγετικού κέντρου. Η σχετική αφήγηση αυτής της ιστορίας υπάρχει ανάγλυφα

στο βιβλίο του Τρότσκι «*Τα μαθήματα του Οκτώβρη*»^[1]. Ο πρόεδρος του Σοβιέτ της Πετρούπολης και κατόπιν ο στρατηγός του Κόκκινου Στρατού είναι μια μορφή καθοριστική για την νίκη και εδραίωση της επανάστασης, είναι κατά την όμορφη φράση του Τόνυ Κλιφ το «*ξίφος της επανάστασης*».^[2]

Ταυτόχρονα, ο Τρότσκι έδωσε μια μεγάλη, διαρκή και άνιση πολιτική μάχη κατά της σταλινικής γραφειοκρατικής επικράτησης στην ΕΣΣΔ στην περίοδο 1923-1930 καθώς και με τα θεωρητικά έργα του «*Διαρκής Επανάσταση*» και «*Προδομένη Επανάσταση*» ^[3] (το τελευταίο έργο, έργο μεγάλης διεισδυτικότητας, καθώς περιγράφει την άνοδο της αντεπανάστασης σε όλους τους τομείς της σοβιετικής ζωής, όχι μόνο στον κοινωνικοοικονομικό αλλά και στον πολιτικό, τον πολιτισμικό και σεξουαλικό-οικογενειακό κλπ) και διαμόρφωσε κατ' αρχήν ένα διακριτό διεθνές αντισταλινικό λενινιστικό ρεύμα εντός του μπολσεβικικού ιδεολογικού σχηματισμού-τότε σχεδόν το μόνο διακριτό.

Τέλος, η πάλη του για την δημιουργία αρχικά της Διεθνούς Αριστερής Αντιπολίτευσης (ΔΑΑ) και στην συνέχεια της Τέταρτης Διεθνούς τον έφερε σε μια ηρωϊκή διεθνή σύγκρουση με την σταλινική αντεπανάσταση, την οποία πλήρωσε σε βάθος με την θυσία σχεδόν όλων των στενών του ανθρώπων, συγγενών και συνεργατών, και τελικά και αυτού του ίδιου. Κάθε αριστερή αντιπολίτευση στο ΚΚ -εκτός της συμβουλευτικής και της κλασικής μαοϊκής - έλκει πρακτικά την καταγωγή της από την Διεθνή Αριστερή Αντιπολίτευση, την πρόδρομο οργάνωση της Δ' Διεθνούς, και από την Δ' Διεθνή-η κριτική στα στάδια, η κριτική στην εγκατάλειψη του σοσιαλισμού ως στρατηγικού στόχου, η κριτική στηναντιδημοκρατική γραφειοκρατικοποίηση του ΚΚ, όλα αυτά υπάρχουν σε μια πρώτη μορφή εκεί και στην γέννηση της Δ' Διεθνούς το 1938.

Επίσης, η παιδεία του Τρότσκι και η πολιτιστική/μορφωτική λογική του, όπως αποτυπώνεται σε έργα μεγάλης ευαισθησίας όπως το «*Επανάσταση και καθημερινή ζωή*» ή το «*Λογοτεχνία και Επανάσταση*», δείχνουν έναν διεθνή οργανικό διανοούμενο της εργατικής τάξης πολύ μεγάλου ηγετικού διαμετρήματος. Όπως, επίσης, και μια κορυφαία προσωπικότητα του εβραϊκού επαναστατικού μεσσιανισμού του πρώτου μισού του 20ου αιώνα.

Από εδώ και πέρα, όμως, αρχίζουν οι πολιτικές και θεωρητικές δυσκολίες γύρω από τον Τρότσκυ και το έργο του. Η ένταξή του στο μπολσεβίκικο ρεύμα δεν ωφέλησε αποκλειστικά τον Τρότσκυ ως στοχαστή, αλλά εν μέρει τον έβλαψε. Η σοβαρή δημοκρατική κριτική που άσκησε την περίοδο 1902-1904 στο συγκεντρωτικό λενινιστικό μοντέλο του «*Τι να κάνουμε*» και του «*Ένα βήμα μπρος, δύο βήματα πίσω*» και στην κυριαρχία των καθοδηγητικών οργάνων στο κόμμα ιδίως στο έργο του “Our Political Tasks” (1904), παράλληλα με την σύγχρονη κριτική της Ρόζας Λούξεμπουργκ στο έργο της «*Τα οργανωτικά προβλήματα της ρώσικης σοσιαλδημοκρατίας*» (1904) [4], εγκαταλείφθηκε μετά το 1917 στα πλαίσια μιας «αρνητικής μπολσεβικοποίησης» του Τρότσκυ.

Όλη η θετική προβληματική της κριτικής των συγκεντρωτικών όψεων του κόμματος νέου τύπου, της κριτικής στην μυστικοποίηση και φετιχοποίηση των καθοδηγητικών οργάνων και της κριτικής στην παρουσίαση των πιο δημοκρατικών οργανωτικών τάσεων ως «οπορτουνιστικών» από τον Λένιν στο «*Ένα βήμα μπρος, δύο βήματα πίσω*», όλη η θετική αυτή κριτική, η οποία εσφαλμένα παρουσιάστηκε ως «μενσεβίκικη» ή οπορτουνιστική, είναι ένα από τα δυνατά σημεία του νεαρού Τρότσκυ και παίρνεται πίσω από αυτόν ή πάντως υποβαθμίζεται μετά την ένταξή του στον μπολσεβικισμό. Μπορεί μάλιστα να ειπωθεί ότι μια τέτοια στροφή στο συγκεντρωτικό κόμμα και στην προνομοποίηση της ηγεσίας του επιβραβεύθηκε πολύ αργότερα από τροτσκιστές/ίζοντες αναλυτές και βιογράφους του Τρότσκυ με υπερλενινιστική αντίληψη όπως ιδίως ο Τόνυ Κλιφφ στην βιογραφία του τού Λένιν αλλά και του Τρότσκυ (ιδίως στο πρώτο μέρος της βιογραφίας του Τρότσκυ).

Στα πλαίσια αυτής της υπερμπολσεβικοποίησής του και της στροφής του σε μια μεταφυσική της κομματικής οργάνωσης ως του ογκόλιθου της σοβιετικής εξουσίας, ο Τρότσκυ θα ηγηθεί τόσο της καταστολής των ναυτών της Κρονστάνδης, την οποία θα υπερασπίζει ως το τέλος της ζωής του, όσο και θα ταχθεί υπέρ της στρατιωτικοποίησης των συνδικάτων και της εργασίας, όπως υποστήριξε στο 10ο Συνέδριο του ΚΚ (Μπ) το 1921 και έγραψε στο περίφημο αλλά διαβόητο έργο του “*Terrorism and Communism-an answer to Karl Kautsky*”. Στο ίδιο έργο του, υποστηρίζει, μεταξύ πολλών, πιθανότατα παρασυρμένος από την εμπειρία του ως στρατιωτικού οργανωτή, ότι μια καταναγκαστική-στρατιωτική παραλλαγή του δεσποτισμού του εργοστασίου και η ουσιαστικά μόνιμη επιβολή της καταναγκαστικής εργασίας μόνο θετικά αποτελέσματα μπορεί να έχει για την οργάνωση της παραγωγής υπό την σοβιετική εξουσία-μια θέση έστω συγκυριακά εχθρική προς κάθε μορφή εργατικού ελέγχου, την ίδια στιγμή μάλιστα που ο ίδιος ο Τρότσκυ έχει υποστηρίξει το 1918 τον Λένιν απέναντι στους

«αριστερούς κομμουνιστές» για την κατάργηση του εργατικού ελέγχου και την επιβολή της μονοπρόσωπης, «συλλογικής» κατ'όνομα, διεύθυνσης στα εργοστάσια (Μπρίντον 1977, όπου αναδεικνύεται η στάση άλλων μπολσεβίκων όπως οι Οζίνσκυ, Κρίτζμαν, Μπουχάριν κ.α. («αριστεροί κομμουνιστές») υπέρ του εργατικού ελέγχου και κατά της κρατικής κατάργησής του το 1918-1919).

Βεβαίως, για πολλούς αναλυτές διαφορετικών ρευμάτων, ειδικά η καταστολή της Κρονστάνδης [5] εμφανίζεται ότι ήταν απολύτως απαραίτητη για την επιβίωση της σοβιετικής εξουσίας (βλ. και Μπετελέμ 1975 [6]): όλοι αυτοί, παρά τις καλές λενινιστικές τους προθέσεις, ξεχνάνε ότι αυτή ήταν η πρώτη πράξη καταστολής ενός τομέα του εργατικού κινήματος, ο οποίος-παρά την ύπαρξη και αντιδραστικών στοιχείων εντός του-αμφισβητούσε την ασφυκτική κυριαρχία των μπολσεβίκων και όχι την εξουσία των σοβιέτ-επιπλέον δε, αυτή η καταστολή υπήρξε ισχυρό σύμπτωμα της πρώτης γραφειοκρατικοποίησης του σοβιετικού κράτους (1921-1928), η οποία προετοίμασε την πλήρη νίκη της «γραφειοκρατίας» το 1928 ως τάξης πλέον και όχι ως ιδιότυπου κοινωνικού στρώματος που πατάει δήθεν σε μια μορφή εργατικής εξουσίας και κοινωνικής ιδιοκτησίας των μέσων παραγωγής.

Αυτή η γραφειοκρατική και άνωθεν αντίληψη της πολιτικής από τον Τρότσκι θα αμβλυνθεί τα επόμενα χρόνια κατά την πάλη του κατά του Στάλιν, η οποία αναδεικνύει έντονα το ζήτημα της δημοκρατίας στο ΚΚ και στο κόμμα των Μπολσεβίκων. Όμως, ποτέ δεν θα πάψει ολότελα να τον διακρίνει, πράγμα που φαίνεται και από τον σχετικά μονοπρόσωπο και γραφειοκρατικό τρόπο που κυβέρνησε την Τέταρτη Διεθνή στην πρώτη της φάση (1938-1940), όπως προκύπτει, και από τις συνεχείς διασπάσεις που ο ίδιος συχνά ενίσχυσε και καλλιέργησε μέσα από μια σχετικοποίηση των ορίων ανάμεσα στο προσωπικό και το πολιτικό. Τίποτε δεν αναιρεί, στα πλαίσια μιας διαλεκτικής αντίληψης για την Ιστορία, το γεγονός ότι ο ίδιος άνθρωπος, ο οποίος πάλεψε γνήσια και ειλικρινά κατά αυτού που ο ίδιος προσδιόριζε ως «σταλινικό βοναπαρτισμό» και ως κυριαρχία της γραφειοκρατίας στην ΕΣΣΔ, είχε ο ίδιος ισχυρά βοναπαρτικά και γραφειοκρατικά στοιχεία.

Επιπλέον, η τοποθέτησή του υπέρ μιας βασικά ηγετικής αναδιάρθρωσης στην ΕΣΣΔ, η οποία

θα προωθούσε την πολιτική αντιγραφειοκρατική επανάσταση, όπως φαίνεται και από την δημιουργία των διαδοχικών αντισταλινικών μπλοκ από το 1923 και το 1926 (στην πρώτη φάση με τους Πρεομπραζένσκυ, Ράντεκ κ.α. στην δεύτερη με το ενιαίο μέτωπο με τους Ζηνόβιεφ και Κάμενεφ) ως την εξόρισή του το 1930, κυρίως σε επίπεδο ηγεσίας του ΚΚΣΕ (Μπ), συνδέθηκε και με την συστηματική αποφυγή του να απευθυνθεί στις σοβιετικές εργατικές μάζες και να τις καλέσει να ανατρέψουν το σταλινικό καθεστώς[7]. Το καθεστώς (ως το 1933 περίπου) οφείλει κατά τον Τρότσκι να αυτομεταρρυθμιστεί κυρίως υπό την έννοια της δημοκρατίας στο ΚΚΣΕ (Μπ) και πολύ δευτερευόντως της εργατικής δημοκρατίας συνολικά στην σοβιετική κοινωνία. Από τα μέσα της δεκαετίας του 1930 και μόνο, ο Τρότσκι βάζει το ζήτημα της πολιτικής επανάστασης κατά της γραφειοκρατίας, έννοια που προϋποθέτει πάντως ότι η οικονομική βάση του καθεστώτος δεν χρήζει ανατροπής. Από το 1923 και τουλάχιστον ως το 1930, ο Τρότσκι ουδέποτε χάνει την αυταπάτη ότι η ηγεσία του ΚΚΣΕ μπορεί όντως να επαναπροσανατολιστεί, να μεταρρυθμισθεί ή και να ανατραπεί μέσα από το ίδιο το κόμμα.

Και αργότερα, όμως, προτείνει μια επανάσταση μόνο στο επίπεδο του εποικοδομήματος. Γι' αυτό, άλλωστε, η αντιπολίτευση των τροτσκιστών με όλο της το μεγαλείο, τον ηρωϊσμό, την αυταπάρηση και την τραγικότητά της δεν είναι μια μαζική επαναστατική ή έστω μια επαναστατικού-εξεγερσιακού τύπου αντιπολίτευση στην σοβιετική κοινωνία αλλά κυρίως μια αδιέξοδη και αμηχανη αντιπολίτευση θυματοποιημένων αντικειμενικά από τον σταλινισμό αλλά και καταδικασμένων υποκειμενικά από την ίδια την στρατηγική τους αγωνιστών και στελεχών του κόμματος. Ποτέ δεν τίθεται, με την πιθανή εξαίρεση της απόπειρας της επετείου της ρώσικης επανάστασης του 1927 για μαζική διαδήλωση, η στρατηγική μιας μαζικής αντιπολίτευσης μαζικού κινηματικού ή ακόμη παραπάνω παράνομου εξεγερσιακού τύπου που θα ανοιγόταν σε αντιπολιτευτικά εργατικά ρεύματα της σοβιετικής κοινωνίας και θα στρεφόταν κατά του σοβιετικού κρατικού μηχανισμού με σκοπό το τσάκισμά του. Ενώ κάποια εργατικά στρώματα διαμαρτύρονται κατά της εξουσίας με ταξικά τους αιτήματα (βλ. και σε Μπετελέμ 1975, Β' τόμο) στο όνομα του Στάλιν, η διαμαρτυρία στο όνομα του Τρότσκι γίνεται κυρίως από ένα συνειδητό πολιτικό προσωπικό και όχι από ταξικά κινηματικά ρεύματα. Πολύ αργά θεωρήθηκε από τον Τρότσκι ότι το μπολσεβίκικο κόμμα είναι ένα όχημα οριστικά χαμένο για το επαναστατικό κίνημα και αυτό με έναν τρόπο ατελή και χωρίς, κατά την γνώμη μου, εμπεριστατωμένη ταξική ανάλυση για την φύση του σοβιετικού κοινωνικού σχηματισμού.

Ποτέ δεν αντιμετωπίζεται το σοβιετικό καθεστώς ρητά ως ένα καθεστώς ταξικής εκμετάλλευσης και ως ένα αντεπαναστατικό συνολικά διεθνές κέντρο με την έννοια και της ταξικής του φύσης και όχι μόνο της διεθνούς του σύστοιχης στρατηγικής[8], αντίθετα

χρησιμοποιείται η συμφιλιωτική φόρμουλα του γραφειοκρατικού ή παραμορφωμένου δήθεν εργατικού κράτους. Κατά την έννοια αυτήν, ο τροτσκισμός/τεταρτοδιεθνισμός αντιμάχεται αλλά και υποστηρίζει ταυτόχρονα το σοβιετικό εκμεταλλευτικό καθεστώς και μετά την καμπή του 1928, στο όνομα του «ανώριμου σοσιαλισμού» ή του «παραμορφωμένου εργατικού κράτους» στο επίπεδο του εποικοδομήματος με μια θετική οικονομική βάση, που παραλύει την διαδικασία μετάβασης στον σοσιαλισμό -και πάλι με την φωτεινή εξαίρεση των τροτσκιστογενών ρευμάτων που υποστηρίζουν την θέση περί κρατικού ή γραφειοκρατικού καπιταλισμού και πιθανόν και του ρεύματος «Σοσιαλισμός ή Βαρβαρότητα» στην πρώτη του φάση μετά την ρήξη του από τον τροτσκισμό (ως τις αρχές του '50)- παρά το ότι η άποψη αυτού του ρεύματος για την ΕΣΣΔ ως ταξική κοινωνία, επίσης, συνοδευόταν από σημαντικά θεωρητικά λάθη (όπως, ιδίως, η εκτίμηση ότι η γραφειοκρατικοποίηση σοβιετικού τύπου ήταν η πιο ώριμη και ανθεκτική μορφή ύπαρξης του κεφαλαίου). Επίσης, δεν μπορεί παρά να καταγραφεί ως όψη ενός πολιτικού αδιεξόδου το γεγονός ότι, με την εξαίρεση του ρεύματος Κλιφ ή του ρεύματος «Σοσιαλισμός ή Βαρβαρότητα», οι τροτσκιστές διανοούμενοι που υιοθετούν την άποψη του «κρατικού καπιταλισμού» ή του «γραφειοκρατικού κολλεκτιβισμού» καταλήγουν συχνά όχι μόνο να εγκαταλείψουν τον μαρξισμό αλλά μεταπολεμικά και να μετατραπούν σε ακραίους αντικομμουνιστές και «αντιολοκληρωτικούς» στοχαστές (όπως οι Μ. Σάχτμανν, Σ. Χουκ, Τζ.Μπάρναμ κ.α.), οι οποίοι και μετέχουν στο περίφημο «Συνέδριο για την Πνευματική Ελευθερία» στο Βερολίνο το 1950, χρηματοδοτημένο από τις υπηρεσίες των ΗΠΑ. Ενδιαφέρον είναι ακόμη ιστορικά το γεγονός ότι την θέση περί «κρατικού καπιταλισμού» ασπάζεται μετά τον θάνατο του Τρότσκυ (βεβαίως από μια κομμουνιστική και επαναστατική σκοπιά) και η σύντροφος του Τρότσκυ Ναταλία Σέντοβα.

2. Ο Τρότσκυ, ο τροτσκισμός και η κομμουνιστική γραφειοκρατία (1923-1968): «εξόριστη φράξια του σταλινισμού»[9], επαναστατικό ρεύμα ή αναποτελεσματική κομμουνιστική αντιπολίτευση;

• **Εσωτερικότητα ή παραπληρωματικότητα με τον τριτοδιεθνιστικό κομμουνισμό βάσει του οικονομισμού/παραγωγισμού/καταστροφισμού.** Θα υποστηρίξω κατ' αρχήν την θέση ότι η αντιπολίτευση του Τρότσκυ, παρά το ηθικό της μεγαλείο και την πολιτική της μεγάλη σύγκρουση, ήταν μια σε τελική ανάλυση εσωτερική αντιπολίτευση στο γραφειοκρατικό σοβιετικό φαινόμενο και κατ' επέκταση -όσο και αν αυτό φαίνεται παράλογο εκ πρώτης όψεως- στο γραφειοκρατικοποιημένο τριτοδιεθνιστικό κομμουνιστικό κίνημα και στον σοβιετικό μαρξισμό. Εσωτερική, βεβαίως, από την βαθύτερη στρατηγική σκοπιά και όχι από την οργανωτική ή άμεσα πολιτική σκοπιά ή ακόμη και από άμεσα στρατηγική σκοπιά, η οποία ήταν απείρως ριζοσπαστικότερη και επαναστατικότερη από ό,τι η Κομιντέρν ή τα ΚΚ από την αρχή ως το τέλος.

Με αυτό δεν αμφισβητώ καθόλου ότι ο Τρότσκυ και το ρεύμα του υπήρξαν οι πρωτοστάτες, πολιτικά και ηθικά, μιας επαναστατικής Αριστεράς στην Δύση και οι πρόγονοι κάθε επαναστατικής Αριστεράς σήμερα (ακόμη και της αλτουσεριανής τάσης, του ριζοσπαστικού μαοϊσμού ή και όψεων της αντιεξουσιαστικής τάσης)-με την σημαντική εξαίρεση πιθανόν του σχετικά περιθωριακού αντιλενινιστικού και συμβουλιακού κομμουνισμού.

Όμως, αυτή η θετική πτυχή δεν σημαίνει καθόλου ότι το τροτσκιστικό ρεύμα ανέπτυξε επιτυχημένα στην θέση της αποτυχίας και χρεοκοπίας της Κομιντέρν μια μαζικής εμβέλειας εναλλακτική επαναστατική στρατηγική και πολιτική πρόταση, που θα συνδυαζόταν με αυτό που ο μαοϊσμός σωστά ορίζει ως «γραμμή μαζών». Παρά το ότι τόσο στην Τρίτη Περίοδο (1928-1934) όσο και στην περίοδο των Λαϊκών Μετώπων, η οπτική του Τρότσκυ ήταν νηφάλια και ορθή ή έστω ορθότερη από εκείνη της Κομμουνιστικής Διεθνούς (υπέρ του Ενιαίου Μετώπου στην πρώτη περίπτωση[10], ιδίως στην Γερμανία του 1929-1933, κατά του Λ.Μ. στην δεύτερη και του κομμουνιστικού ανοίγματος στον αστικό πολιτικό κόσμο και στον αστικό κρατικό μηχανισμό της αστικής δημοκρατίας), το τροτσκιστικό ρεύμα ούτε στρατηγικά ούτε και τακτικά κατάφερε να αναπτύξει ή να εκπροσωπήσει ένα ισχυρό εργατικό ρεύμα σε πολιτική βάση. Το βασικό ερώτημα που τίθεται είναι γιατί; Η μάλλον εύκολη απάντηση είναι αυτή του εσωτερικού αγώνα μέσα στο ΚΚ και της όντως απίστευτης σε διάσταση φυσικής και πολιτικής καταστολής των σταλινικών κατά των τροτσκιστών. Όμως, αυτό, αν όντως ίσχυε ή έστω ίσχυσε σε κάποιο βαθμό ότι ο τροτσκισμός ήταν μια επαναστατική αντιπρόταση στον σταλινισμό, θα ήταν απολύτως αναμενόμενο.

Πώς εξηγείται, λοιπόν, το γεγονός ότι ενώ από το 1917 ως το 1937 αναπτύσσεται στην

Ευρώπη ένας μεγάλος επαναστατικός κύκλος[11], με την Γαλλία στα 1936 και την Ιταλία στα 1936-1937 σε πρώτο πλάνο, οι τροτσκιστικές τάσεις αδυνατούν να επιλύσουν την «κρίση επαναστατικής ηγεσίας» (μια έννοια κεντρική στον τροτσκισμό, την οποία αμφισβητώ θεωρητικά , επιλέγοντας την έννοια του «μακροχρόνιου κεντρικού ταξικού συσχετισμού δύναμης» , σε «Κομμουνιστές χωρίς..» οπ.π.) υπέρ τους, να ξεπεράσουν τις σταλινικές και σοσιαλδημοκρατικές ηγεσίες και να ηγηθούν της τάσης επαναστατικής ανατροπής του καπιταλισμού και, επιπλέον, επιδίδονται συχνά σε έναν άκαιρο αγώνα φθοράς στο εσωτερικό τους μέσω άχρηστων διασπάσεων και συγκρούσεων; Γιατί οι μάζες αρνήθηκαν την τροτσκιστική πολιτική αντιπρόταση, όπου υπήρξε, ή κυρίως αδιαφόρησαν για αυτήν ; Βεβαίως, υπάρχει και η απάντηση του μεγάλου κύρους του σοβιετικού κράτους ακόμη στην εργατική τάξη, απάντηση με αρκετά εύλογα στοιχεία. Όμως, η ανεπάρκεια της τροτσκιστικής κριτικής σε αυτό το κράτος ήταν ένας παράγων που ενίσχυσε την ηγεμονική σταθεροποίησή του εντός του ΚΚ.

- Κατ' αρχήν, υπήρξε μια κοινή αντίληψη με την Κομιντέρν παρά τις πιο πάνω ουσιαστικές στρατηγικές διαφωνίες για τα στάδια, τα Μέτωπα και την επικαιρότητα της σοσιαλιστικής επανάστασης: η αντίληψη της υπεροχής των παραγωγικών δυνάμεων πάνω στις παραγωγικές σχέσεις και πάνω στην ταξική πάλη και οι συνέπειες του οικονομισμού και ιδίως του καταστροφισμού στην τροτσκιστική εκδοχή του μαρξισμού.[12]

Ιδίως, η εκδοχή του «καταστροφισμού», υπό την έννοια της συνεχούς κατάργησης/καταστροφής παραγωγικών δυνάμεων από μια σχεδόν σταθερή και επιδεινούμενη γενική κρίση του καπιταλισμού, μια σταθερή τάση του προς τον πόλεμο και την καταστροφή των παραγωγικών δυνάμεων, ήταν χαρακτηριστική ακόμη και για το ίδιο το «Μεταβατικό Πρόγραμμα», επονομαζόμενο χαρακτηριστικά ως «επιθανάτια κρίση του καπιταλισμού».

Όπως και η αντίληψη για τον «σοσιαλισμό» ως αυτοτελή τρόπο παραγωγής και όχι ως μεταβατική μορφή προς τον κομμουνιστικό τρόπο παραγωγής, αντίληψη που ο κλασικός τουλάχιστον τροτσκισμός μοιράζεται με τον σταλινικό-σοβιετικό μαρξισμό.

Δεν υπάρχει καμία σοβαρή τοποθέτηση στο τροτσκιστικό ρεύμα, από όσο τουλάχιστον γνωρίζω, όσον αφορά την ταξικότητα των παραγωγικών δυνάμεων, όσον αφορά την ταξικότητα της γνώσης και της τεχνολογίας, του τεχνικού και κοινωνικού καταμερισμού εργασίας, μια προβληματική που υπάρχει πολύ εμβρυωδώς σε κείμενα του Λένιν και σε κάποιες τάσεις του συμβουλιακού κομμουνισμού και αναπτύσσεται αργότερα από το δυτικό φιλομαοϊκό ρεύμα και άλλα ρεύματα του 1968. Έτσι, όπως και στο ρεύμα της Κολοντάι και

της Εργατικής Αντιπολίτευσης ή και αυτό του Δημοκρατικού Συγκεντρωτισμού, η τροτσικιστική γραμμή του εργατικού ελέγχου δεν συνδέεται καθόλου με μια κριτική στους τεχνικούς, στην επιστημονική διεύθυνση, στον ταιϋλορισμό, στην άνιση κατανομή της γνώσης ως διευθυντικής εξουσίας μέσα στο καπιταλιστικό εργοστάσιο.[13]

Επιπρόσθετα, όπως έχουν επισημάνει πολλοί διαφορετικοί στοχαστές, από τον μαοϊκό Σ.Μπετελέμ ως τον αριστερό σοσιαλιστή Κώστα Παπαιωάννου (στο έργο του «Η γέννηση του ολοκληρωτισμού», Αθήνα 1994, Εναλλακτικές Εκδόσεις), το σχέδιο ραγδαίας βιομηχανικής ανάπτυξης και απόσπασης αγροτικού πλεονάσματος υπέρ των πόλεων, το οποίο ξεκινά να εφαρμόζει ο Στάλιν με το πρώτο πεντάχρονο πλάνο το 1928, έχει προεκπονηθεί από τους Τρότσκυ και Πρεομπραζένσκι στην φάση της πρώτης Αριστερής Αντιπολίτευσης του 1923, σε μια πιο ήπια και συναινετική μορφή από εκείνη της τελικής κολλεκτιβοποίησης.[14] Στην πραγματικότητα, πρόκειται για την εγκατάλειψη του ελεγχόμενου από το κράτος ιδιωτικού καπιταλισμού της περιόδου ΝΕΠ υπέρ μιας μορφής διάρρηξης της εργατοαγροτικής συμμαχίας και εγκαθίδρυσης μιας μορφής κρατικού ή γραφειοκρατικού καπιταλισμού.

Επίσης, όπως έχει επισημάνει εύστοχα ο Πουλαντζάς στο βιβλίο του «Φασισμός και Δικτατορία», η αντίληψη του Τρότσκυ για την *σχετική ταυτότητα οικονομικής κρίσης και πολιτικής κρίσης του αστικού καθεστώτος (οικονομική ανάκαμψη = πολιτική σταθεροποίηση και το αντίστροφο)* σε συνδυασμό με μια διαρκή σχεδόν «γενική κρίση του καπιταλισμού» σηματοδοτεί την επικυριαρχία και εδώ του οικονομίστικού/ καταστροφιστικού θεωρητικού παραδείγματος όπως και στην Τρίτη Διεθνή [15]. Η πολιτική κρίση στην Γερμανία δεν συνδέεται μόνο με μια θετική ανάλυση της ταξικής πάλης στην χώρα αυτήν (που είναι ισχυρή στα τότε δοκίμια του Τρότσκυ για την Γερμανία) αλλά και με μια γενικότερη ερμηνεία για την αδιέξοδη και καταστροφική κρίση του διεθνούς καπιταλισμού-στο σημείο αυτό υπάρχει, παρά την μείζονα πολιτική διαφωνία με την ΚΔ, ένας κοινός τόπος ανάμεσα στον καταστροφισμό του Τρότσκυ και τον καταστροφισμό του Ταίλμαν (ΓΓ του KPD)..

Με αυτήν την έννοια, η ενδιαφέρουσα ανάλυση του φασισμού στην Γερμανία και της αποτυχίας οικοδόμησης του Ενιαίου Μετώπου απέναντι σε αυτόν εξαιτίας του σταλινισμού και της σοσιαλδημοκρατίας δεν κατορθώνει για μια σειρά από λόγους να οδηγήσει σε μαζικές πολιτικές συνεπαγωγές, πέραν της συμμαχίας των ολιγάριθμων γερμανών τροτσικιστών με το SAP και με άλλα μειοψηφικά πολιτικά ρεύματα.

Είναι απορίας άξιο το πώς μια τόσο καταστροφική και ηττοπαθής πολιτική όπως αυτή του KPD στην Γερμανία (η οποία θεωρεί ότι ο ναζισμός είναι ένα φαινόμενο-παρένθεση πριν από την τελική νίκη) συνοδεύεται από την ακόμη εκτίμηση του Τρότσκυ ως το '33 ότι το KPD θα αλλάξει γραμμή και θα δει το φως το αληθινό, πράγμα που σίγουρα φρενάρει μια έστω και μικρή αντίρροπη πολιτική δράση. Όσο για τα λαϊκά μέτωπα, η αντίθετη γραμμή στην Γαλλία υπήρξε η περίφημη «γαλλική στροφή» (Κλιφφ, Τρότσκυ 4, αναλυτικά), δηλαδή ο αδιέξοδος εισοδισμός στο σοσιαλδημοκρατικό SFIO του Μπλουμ και η πολύ περιορισμένη δυνατότητα παρέμβασης στην αριστερά του σοσιαλιστικού ρεύματος και στο ΚΚ το καλοκαίρι του 1936 (Τόνυ Κλιφφ[16]). Τα πράγματα πάνε πολύ καλύτερα στην Ισπανία του '36 με την επαναστατική δράση του ΡΟUM[17], ενός κόμματος, όμως, που δεν αναγνωρίζεται σε καμία περίπτωση ως τροτσκιστικό, που κριτικάρεται άγρια από τον Τρότσκυ, παρά το ότι είναι ένα από τα ελάχιστα τροτσκιστικά ρεύματα που επιχειρούν μια γραμμή μαζών έστω και με πολλά προβλήματα. Και εδώ, όμως, το ΡΟUM –όπως, βεβαίως, και η ηγεσία του αναρχισμού- αδυνατούν να εκφράσουν μια ηγεμονική και νικηφόρα γραμμή μέσα στο επαναστατικό κίνημα και να αποκρούσουν τον συνδυασμό φασιστικής και σταλινικής πολιτικής καταστολής.

- **Έλλειψη κατά κανόνα γραμμής μαζών.** Θα ισχυρισθεί κανείς δίκαια ότι το Μεταβατικό Πρόγραμμα του 1938, το οποίο ακολουθεί σε μεγάλο βαθμό την πολιτική του Ενιαίου Μετώπου του 3ου και 4ου Συνεδρίου της Κομμουνιστικής Διεθνούς (1921 και 1922) είναι μια σημαντική πρόοδος σε σχέση με την λαϊκομετωπική γραμμή, η οποία ανοίγει τον δρόμο στην εθνική ενότητα, στην αποδοχή του αστικού κοινοβουλευτισμού και σε μίνιμουμ προγράμματα απολύτως διακριτά από τον ορίζοντα του σοσιαλισμού. Πράγματι το Μ.Π. αποτελεί ένα φωτεινό ορόσημο με τα μέτρα εκείνης της περιόδου και σε κάποιον βαθμό και με τα σημερινά, όχι μόνο γιατί προβάλλει την επικαιρότητα της σοσιαλιστικής επανάστασης, αλλά και γιατί- όπως και στον «πόλεμο θέσεων» του Γκράμσι- συνδέει την κατάκτηση της εξουσίας με ένα μεταβατικό πολιτικό πρόγραμμα κινητοποίησης των ευρύτερων εργατικών μαζών. Όμως, και εδώ πρέπει να επισημάνουμε ότι η σπουδή εφαρμογής του Μεταβατικού Προγράμματος, ενώ επικαθορίζεται δίκαια από την πορεία προς τον δεύτερο ιμπεριαλιστικό πόλεμο, δεν απαντά ικανοποιητικά –πέρα από την καταστροφολογική γενικόλογια περί «επιθανάτιας κρίσης» του καπιταλισμού-στην αξιοποίηση των πολιτικών κρίσεων για μια βιώσιμη επαναστατική διέξοδο. Το τέλος του Λ.Μ. και η ήττα στην Ισπανία θέτουν το πρόβλημα της παρέμβασης, με πολύ δυσμενείς όρους πια, στις νέες πολιτικές κρίσεις και στις καμπές της διεθνούς πολιτικής. Εκεί η ομάδα του Τρότσκυ περισσότερο περιμένει την αποσύνθεση παρά παρεμβαίνει για την αύξηση της πρωτοβουλίας και της αντιπολεμικής κινητοποίησης των εργατικών μαζών. Ξαναγυρίζει ουσιαστικά στην θέση του Κάουτσκυ ότι οι επαναστάτες ερμηνεύουν αλλά δεν κάνουν τις

επαναστάσεις.

Βεβαίως, τα μεγέθη δεν είναι μεγάλα, αλλά αυτό δεν αποτελεί μονίμως πειστικό επιχείρημα. Επίσης, η κριτική που εύστοχα διατυπώνεται στην ήττα της Κ.Δ. στην Κίνα και στην Ισπανία θέτει και το πρόβλημα της αδυναμίας παραγωγής μιας γραμμής μαζών που συνδέει – σε αντίθεση με τον Μάο- την ταξική κινητοποίηση με μια ηγεμονική αναφορά στην «πατρίδα των λαϊκών τάξεων». Επίσης, η συμμαχία εργατών-αγροτών-μικροαστών-πληβειοποιημένων στρωμάτων ποτέ δεν αναδεικνύεται καθώς οι άλλες τάξεις οργανώνονται κατά την φράση του Κάουτσκι απέναντι στο προλεταριάτο ως μια εθνική συμπαγής αντιδραστική μάζα. Η αδυναμία του τροτσισμού στην Γερμανία –όπως και του σταλινισμού άλλωστε, ακόμη περισσότερο- δεν είναι άσχετη από την αδυναμία αντιπρότασης μιας ταξικής συμμαχίας στον φασισμό και την αστική τάξη. Το ζήτημα της ηγεμονικής ταξικής συμμαχίας είναι μια terra incognita για την Δ' Διεθνή αυτής της περιόδου ή ίσως και πιο μόνιμα. Ο αγροτικός παράγων ιδίως στην Ισπανία, παρά τα ακραία ριζοσπαστικά και εργατικά του χαρακτηριστικά, μάλλον υποτιμάται. Για να μην μιλήσουμε για τις υπανάπτυκτες χώρες και τις μισοαποικιακές, όπου ο τροτσισμός αδυνατεί να μιλήσει σχεδόν πλήρως για τα ιμπεριαλιστικά χαρακτηριστικά και για την ηγεμονία σε έναν εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα, την ένταξη και αστικοδημοκρατικών στοιχείων ως κρίκων στο σοσιαλιστικό σχέδιο και την παρέμβαση στο αγροτικό κίνημα. Και αυτό παρά το γεγονός ότι μια σημαντική θετική διάσταση της «διαρκούς επανάστασης» είναι η ίδια η θεώρηση ότι ο διαρκής μετασχηματισμός της επαναστατικής διαδικασίας σε σοσιαλιστική κατεύθυνση ιδίως στις καθυστερημένες χώρες θα σημάνει και την επίλυση των αστικοδημοκρατικών άλυτων προβλημάτων από την σοσιαλιστική εργατοαγροτική εξουσία[18]. Αυτό, όμως, δεν μπορεί να συμβεί ποτέ και πουθενά από μια εργατική τάξη χωρίς ταξικούς συμμάχους και χωρίς την συγκρότηση ενός σοσιαλιστικού ιστορικού μπλοκ.

- **Θεολογία και ιδεολογικοποίηση της τακτικής.** Ο βαρύνων ρόλος του ηγέτη-«προφήτη» (η ορολογία του Ντόντσερ δεν είναι διόλου τυχαία ως προς την πρόσληψη του Τρότσκι από ένα σημαντικό στοχαστή, συμπαθούντα σημαντικά προς τον Τρότσκι και το τροτσικιστικό ρεύμα) και η θεολογική του κατανόηση και αναγωγή, που θυμίζει μια εικόνα του μπολσεβίκικου ηγετικού κέντρου ως της «σύναξης τω αποστόλων». Η θεολογική πρόσληψη της πολιτικής συνδέεται στον τροτσισμό και με άλλα φαινόμενα – όπως και η υποτίμηση της συλλογικότητας, η απολύτως ταυτοτική, υποκειμενική, αυθαίρετη και σκληρά ιδεολογική αναγνώριση κάθε παραμικρής τακτικής διαφωνίας, φαινόμενα που

οδηγούν μακροπρόθεσμα στην υπερδιάσπαση, στην «σοφία» των ηγετών, στην απόλυτη ταυτοτική υποκειμενικότητα μέσα στην συλλογικότητα, στην απόλυτη διάρρηξη των ορίων μεταξύ προσωπικών και πολιτικών σχέσεων σύγκρουσης. Η αρχή «το ένα μοιράζεται (αενάως) σε δύο» γίνεται μια επιτακτική αρχή που θα βασανίσει πολλές γενιές τροτσκιστών αγωνιστών. Από εδώ κατάγεται και η παράδοση της σύνολης επαναστατικής Αριστεράς να διασπάται συνολικά ως ψύλλου πήδημα. Υπεριδεολογικοποίηση, ταυτοτικές διαφορές χωρίς κανένα ουσιαστικό ζήτημα, μικρόκοσμος και προσωπικές μικροεξουσίες. Ένα μοντέλο, που δυστυχώς επιβιώνει και σήμερα, καθώς μάλιστα έχει κοινά σημεία επαφής με τον «ταυτοτισμό» και τον «φυλετισμό» του μετανεοτερικού ύστερου καπιταλιστικού κόσμου. Ορισμένες ποιότητες του τροτσκιστικού ρεύματος υπήρξαν μετανεοτερικές πολύ πριν από την μετανεοτερικότητα και ταυτόχρονα προσλήψεις με πολύ έντονο τρόπο του μαρξισμού ως μιας μορφής πολιτικής θεολογίας.

• **«Η τελευταία μάχη του Λένιν».** Ποτέ δεν κατέστη απόλυτα κατανοητό ιστορικά το γιατί ο Τρότσκι έχασε την μάχη της διαδοχής του Λένιν, την στιγμή μάλιστα που ο απομονωμένος και άρρωστος Λένιν είχε εκφράσει σαφώς μια προτίμηση προς τον Τρότσκι. Το σενάριο της ήττας του Τρότσκι δεν ήταν καθόλου δεδομένο, αν μάλιστα ξεφύγει κανείς από έναν υποτιθέμενα μαρξιστικό ντετερμινισμό της ιστορικής εξέλιξης («απρόσωπες κοινωνικές δυνάμεις») και αναχθεί σε μια δημιουργική συνεκτίμηση του ρόλου της προσωπικότητας στην Ιστορία. Πέρα από τα όσα γράφει ο Τρότσκι στην βιογραφία του «Στάλιν» και αλλού αλλά και βάσει αυτών προκύπτει ότι η νίκη του Στάλιν οφείλεται βέβαια στον οργανωτικό έλεγχο του κόμματος από την θέση του Γραμματέα της ΚΕ και στην εκπροσώπηση από αυτόν της τάσης γραφειοκρατικοποίησης του κράτους/κόμματος αλλά οφείλεται και σε σημαντικά

υποκειμενικά λάθη του ίδιου του «προφήτη». Ο Τρότσκι ως το καλοκαίρι του 1923 δεν θέτει θέμα γραφειοκρατικοποίησης του κόμματος ούτε ακόμη επικρίνει τον Στάλιν για γραφειοκρατική παρέκκλιση. Αν κάποιος ως τότε μιλά για «γραφειοκρατική παρέκκλιση», αυτός είναι βασικά ο Λένιν και όχι ο Τρότσκι. Επίσης, το φθινόπωρο του 1922, ο Λένιν τον προτείνει στο Π.Γ. ως αναπληρωτή πρωθυπουργό της ΕΣΣΔ, και αυτός αρνείται, παρά το ότι υπάρχει πλειοψηφία στο Π.Γ. θετική. Στην συνέχεια, πριν αλλά και κατά την κορύφωση της σύγκρουσης με τον Στάλιν, καθώς αυτός επελαύνει προς την εξουσία, ο Τρότσκι διαπράττει τραγικά λάθη, τα οποία ειδικά αναδρομικά αναδεικνύουν μια βαθιά αμφιθυμία του απέναντι στην κομματική και κρατική εξουσία, αμφιθυμία που βοηθά σημαντικά τον Στάλιν

και την ομάδα του. Όπως τα περιγράφει ο Ντβόρτσερ ("The prophet unarmed 1921-1929", σελ. 54, 82 επ., 85 επ., 97 και αλλού), είναι σαν να παρακολουθείς τα λάθη της Αριστερής Πλατφόρμας στην πορεία του ΣΥΡΙΖΑ (βεβαίως, εδώ πολύ τραγικότερης και μεγαλύτερης ιστορικής εμβέλειας) : δεν δέχεται το αξίωμα του αναπληρωτή πρωθυπουργού το 22, απουσιάζει από το 13ο Συνέδριο στις αρχές του '24, όπου ο Στάλιν εδραιώνει την θέση του, απουσιάζει λόγω ασθένειας από την ΚΕ τον Οκτώβριο του '23, όταν συζητιέται το κείμενο των 46, που αποτελεί και την πρώτη μορφή της τροτσκιστικής ομάδας, απουσιάζει λόγω αποστολής από την κηδεία του Λένιν, μια στιγμή τεράστιας συμβολικής σημασίας, σε συνεννόηση με τον Στάλιν, αποσύρεται ως άρρωστος στην συνέχεια σε κρίσιμες συνεδριάσεις , όπου η τρόικα Στάλιν-Ζηνόβιεφ-΄Κάμενεφ ξιφουλκεί εναντίον του, περιορίζει εξαντλητικά την εσωκομματική πάλη στα όρια του Π.Γ. και μόνο, κάνει με λίγα λόγια ό,τι «μπορεί» για να χάσει την εσωκομματική μάχη και δεν ανταποκρίνεται καθόλου στις ηγετικές πολιτικές ανάγκες της σύγκρουσης του '22-24. Μοιάζει σαν να απεύχεται πλήρως την επικράτησή του και να επιλέγει την θέση της «αίρεσης». Επίσης, σε αντίθεση με όσα θα του καταμαρτυρούν οι σταλινικοί στην δεκαετία του '30 και παρά την ισχυρή σύνδεσή του με τον σοβιετικό στρατό, δεν φαίνεται να σκέφτηκε ποτέ το ενδεχόμενο μιας στρατιωτικής ανατροπής του Στάλιν είτε πραξικοπηματικά είτε με μέσα επαναστατικής κινητοποίησης των μαζών. Στο σημείο αυτό, η επίκληση της ενότητας και οι «δεσμοί αίματος» εντός των μπολσεβίκων αναδεικνύουν είτε μια ενότητα του ευρύτερου υπό διαμόρφωση γραφειοκρατικού στρώματος είτε μια θεώρηση εκ μέρους του Τρότσκι της στρατηγικής αποδοχής της ήττας και του επιθυμητού περάσματος από την διεκδίκηση της εξουσίας σε μια πάγια αντιπολιτευτική διαμαρτυρία είτε και τα δύο μαζί.

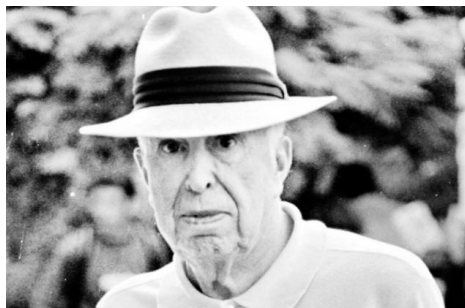
- **Στάση στον Β' ιμπεριαλιστικό πόλεμο-πλήρης απομόνωση.**

Η τοποθέτηση υπέρ της πολιτικής επανάστασης κατά του γραφειοκρατικού κράτους συνδέεται άμεσα και με την «υπεράσπιση της ΕΣΣΔ» στον ιμπεριαλιστικό πόλεμο. Παρά το ότι αυτή η θέση αμβλύνει και ορθά την σεχταριστική θέαση του ιμπεριαλιστικού πολέμου ως αποκλειστικής φύσης του Β'ΠΠ και δίνει την δυνατότητα και μιας υπαρκτής δημοκρατικής/ αντιφασιστικής ανάγνωσης και διάστασης του πολέμου, έστω ως δευτερεύουσας αντίθεσης, τελικά οι τροτσκιστές είτε θα μπουν στα εθνικά αντιφασιστικά μέτωπα χωρίς να προσδιορίσουν ικανοποιητικά τον χαρακτήρα τους και χωρίς να μπορέσουν-εύλογα- να αποτρέψουν την γραμμή της εθνικής ενότητας ή θα πάνε σε μια υπεραριστερή γραμμή άμεσης μετατροπής του ιμπεριαλιστικού σε εμφύλιο-μην κατανοώντας τις διαφορές μεταξύ των δύο ιμπεριαλιστικών πολέμων- και προτείνοντας έναν αμιγώς ταξικό πόλεμο χωρίς συμπερίληψη της αντιφασιστικής- εθνικοαπελευθερωτικής-δημοκρατικής δράσης, χωρίς ηγεμονική δυνατότητα, σε μια γραμμή όπως αυτή του Άγι Στίνα (ΚΔΕΕ) στην Ελλάδα, η οποία έκρινε το ΕΑΜ ως εθνικιστικό και σωβινιστικό και είχε περιθωριακή πολιτική επίδραση. Αντίθετα, όπως έχουν δείξει σημαντικοί αριστεροί ιστορικοί (π.χ. ο Claudio Pavone στην Ιταλία) ο πόλεμος στις κατεχόμενες χώρες είχε μια τριπλή διάσταση, μια ταξική-επαναστατική (κεφάλαιο-εργασία και λαϊκές τάξεις) , μια εμφύλια-δημοκρατική (φασίστες-αντιφασίστες) και μια εθνικοαπελευθερωτική, στην οποία η εργατική τάξη ώφειλε να ηγεμονεύσει. Η θέση του Στίνα [19] ήταν αυτή της απόλυτης επικέντρωσης και μόνο στην κοινωνική επανάσταση και εναντίον του «εθνικισμού» του ΕΑΜ. Σαν να μπορούσε η κοινωνική επανάσταση στην Ελλάδα να γίνει χωρίς ρήξη με τις γερμανικές και τις αγγλικές λόγχες και προοπτική εθνικής απελευθέρωσης. Αυτό, όμως, δεν ξεπλένει την αχαράκτήριστη και πολιτικά ανήθικη και αποκρουστική σφαγή από την ΟΠΛΑ και το σταλινικό ηγετικό κέντρο των ελλήνων τροτσκιστών το 1944-1945, η οποία μετέτρεψε την εθνική πολιτική κρίση ως ευκαιρία για ξεκαθάρισμα λογαριασμών για όσα πρώην στελέχη του ΚΚΕ ή γενικά του εργατικού κινήματος είχαν συγκρουστεί ιστορικά με την σταλινική του ηγεσία μετά το 1927 και ιδίως μετά το 1931. Εδώ δεν χωρούν συμψηφισμοί.

- **Δυνατότητα δήθεν εσωτερικής αλλαγής του «εκφυλισμένου εργατικού κράτους» με ή χωρίς πολιτική επανάσταση.** Η επαύριο του πολέμου βρίσκει το

τροτσκιστικό ρεύμα αποδυναμωμένο και λόγω των εκτιμήσεων ότι ο πόλεμος δεν μετατράπηκε σε εμφύλιο αλλά και λόγω του ότι οι κοινωνικοί μετασχηματισμοί γίνονται στην Ανατολική Ευρώπη με την είσοδο του Κόκκινου Στρατού και με την μεταφορά του σοβιετικού μοντέλου, από τα πάνω και όχι με λαϊκές επαναστάσεις. Επίσης, λόγω των πολύ διαφορετικών τακτικών των τροτσκιστών στον Β' ΠΠ. Αλλά και από την ανερχόμενη αμηχανία καθώς ο Τρότσκι πριν από τον πόλεμο είχε ρητά δηλώσει ότι μετά από έναν ιμπεριαλιστικό πόλεμο η ΕΣΣΔ θα γινόταν καθαρά καπιταλιστική (πλήρης παλινόρθωση) ή θα νικούσε η εργατική πολιτική επανάσταση και ο σοσιαλισμός. Τίποτε από τα δύο δεν συνέβη. Όμως, οι δογματικοί τροτσκιστές απέκρουσαν αυτήν την ιστορική διακλάδωση στον Τρότσκι και επέμειναν στην γραμμή του εκφυλισμένου εργατικού κράτους [20], με βάση και την συζήτηση του Τρότσκι με τους Μ. Σάχτμαν και Τζ. Μπάρναμ πριν από την πραγματοποίηση του πολέμου. Η προφητεία του Τρότσκι δεν εξετάθηκε ποτέ σοβαρά από τους επιγόνους του και από το τροτσκιστικό ρεύμα, μάλλον ακόμη παραπάνω απεκρύβη. Από αυτήν την διάψευση/ματαιώση γεννήθηκαν ενδιαφέροντα αλλά επίσης πολύ μειοψηφικά ρεύματα όπως αυτό του Τόνυ Κλιφ ή του αρχικού (μαρξιστή) Κορνήλιου Καστοριάδη (Σοσιαλισμός ή Βαρβαρότητα).

• **Ταυτοτική συγκρότηση και διασπασιμότητα.** Το ξέσπασμα μεγάλων συγκρούσεων μέσα στο τροτσκιστικό ρεύμα μετά τον πόλεμο, η σύγκρουση με την Διεθνή Επιτροπή για την στάση προς τον σταλινισμό και τις «μεταρρυθμίσεις» του και αργότερα με τον Πάμπλο εκ μέρους της Ενιαίας Γραμματείας της Δ' Διεθνούς, οδηγούν σε μεγάλα και διαδοχικά σχίσματα. Ο τροτσκισμός διακλαδώνεται-όχι πάντοτε με πειστική εξήγηση και

πολιτικό υπόβαθρο- σε πολλών και διαφόρων ειδών διεθνείς και εθνικές τροτσκιστικές οργανώσεις. Τα σχίσματα εντός του τροτσκισμού διέπονται από έντονο το στοιχείο τόσο της ορθής και αυθεντικής ερμηνείας και εφαρμογής της κληρονομιάς του «προφήτη» όσο και από την υπερέμφαση στην ιδεολογικοποίηση της πολιτικής συγκυρίας και των τακτικών ζητημάτων. Αυτό, επίσης, που θα μπορούσε να δει κανείς είναι το ότι πολύ καιρό πριν από το άνοιγμα της συζήτησης για το μεταμοντέρνο ο τροτσκισμός επικαιροποιεί τα ταυτοτικά ζητήματα και χαρακτηριστικά σε κρίσιμα για την πολιτική και την συγκρότησή του, η ταυτότητα/διαφορά και όχι η δυνατότητα μιας γραμμής μαζών καθορίζει το περιεχόμενο των διασπάσεων. Η ταυτότητα και η διαφορά, οι συμβολικές μικροεξουσίες κατά την έννοια του Φουκώ («Η μικροφυσική της εξουσίας») ορίζουν τις ενότητες και τις διασπάσεις πολύ εντονότερα από ό,τι στο παραδοσιακό κομμουνιστικό ρεύμα. Η ταυτότητα κρίνεται πάντοτε από το πώς η τακτική καθορίζει την στρατηγική και όχι το αντίθετο. Η συνεχής θεολογική

αναφορά στον Λένιν και τον φυσικό του διάδοχο και συνεχιστή Τρότσκυ, σε αντίθεση με τον αποστάτη Στάλιν, σε συνεχή χωρία από το έργο τους, πείθει ότι το ρεύμα αυτό φαίνεται να διαθέτει το απόλυτο σχεδόν αλάθητο έναντι όλων των άλλων (πράγμα που συνέβη πάντως συμμετρικά και πολύ περισσότερο και στο παραδοσιακό κομμουνιστικό ρεύμα). Επίσης, η ταυτοτικότητα οδηγεί σε μια λογική ότι όλα τα βασικά στρατηγικά ζητήματα είναι οριστικά λυμένα και δεν χρειάζεται να χάνουμε τον καιρό μας με την σχέση θεωρίας και πολιτικής. Η πράξη θα κρίνει απλώς την ορθότητα αυτού που έχει από καιρό προαναγγεληθεί.

3. Ο τροτσκισμός και η πολιτική αδυναμία/απροθυμία συγκρότησης της εθνικής αντιγερμονίας, του κοινωνικού Ενιαίου Μετώπου, του ιστορικού μπλοκ των λαϊκών τάξεων

Μια από τις πιο αποφασιστικές θετικές συμβολές του Τρότσκυ στην μαρξιστική θεωρία και πολιτική είναι η θεωρία της «Διαρκούς Επανάστασης», η οποία ξεκινά από τον 19ο αιώνα (Μαρξ, βλ. και αναφορές στους «Ταξικούς αγώνες στην Γαλλία» και στην «Επιστολή της ΚΕ του Συνδέσμου των Κομμουνιστών» σε Πουλιόπουλος 1972-σελ. 120-122) και διατυπώνεται σαφώς στις αρχές του 20ου αιώνα από τους Τρότσκυ και Πάρβους [21] (ο Πάρβους, δυστυχώς, θα μετατραπεί αργότερα από σημαντικό στοχαστή της μαρξιστικής σοσιαλδημοκρατίας σε πράκτορα του γερμανικού ιμπεριαλισμού). Η θεωρία αυτή αποκλείει και ορθώς- αν και όχι πάντοτε με ορθή θεωρητική κατανόηση και θεμελίωση, αφού δεν καταπιάνεται ιδιαίτερα με την προτεραιότητα της πολιτικής ταξικής πάλης έναντι των παραγωγικών δυνάμεων και της οικονομίας- την θεωρία των στεγανών σταδίων και του κομμουνιστικού εξελικτικισμού, την αντίληψη ότι μπορεί να υπάρξει στην εποχή του ιμπεριαλισμού μια στεγανή και απολύτως διακριτή αστικοδημοκρατική ή αντιιμπεριαλιστική/αντιμονοπωλιακή φάση που θα προηγείται της φάσης κατάληψης και εδραίωσης της εργατικής εξουσίας.

Ο Τρότσκυ καταλήγει στο ορθό συμπέρασμα- με το οποίο θα συμφωνήσει πολύ αργότερα ορθά ο γαλλικός αλτουσερισμός, ο ιταλικός εργατισμός και άλλα επαναστατικά ρεύματα του Μάη- ότι τα όποια καθήκοντα αστικοδημοκρατικής επανάστασης ή εθνικής απελευθέρωσης

ή αντιιμπεριαλιστικής πάλης εντάσσονται σε ένα ενιαίο μεταβατικό πρόγραμμα για τον σοσιαλισμό με ενιαίο στρατηγικό ορίζοντα την εργατική εξουσία και χωρίς στεγανά στάδια. Ακόμη και σε φάσεις όπως η συγκρότηση αντιαποικιακών και εθνικοαπελευθερωτικών κινήματων οι επαναστάτες οφείλουν να παλεύουν για την προτεραιότητα του ταξικού προτάγματος και την αποτελεσματική συνάρθρωση του μερικού αγώνα με το σοσιαλιστικό πρόγραμμα, για μια επανάσταση μέσα στην επανάσταση, όπως θα έλεγε στην δεκαετία ο Ρέζι Ντεμπρέ. Πάλη για τον σοσιαλισμό από την αρχή ως το τέλος.

Και πάλι, όμως, η προσέγγιση του Τρότσκι και πολύ χειρότερα των επιγόνων του είναι αυτή μιας εργατικής πολιτικής συγκρότησης χωρίς ηγεμονία, μιας εργατικής ταξικής μονομέρειας που δεν επιτρέπει ουσιαστικά στην εργατική τάξη να παίξει τον καθοδηγητικό και ηγεμονικό ή αντιηγεμονικό ορθότερα ρόλο της στην καπιταλιστική κοινωνία και επί των συμμάχων της λοιπών υποτελών τάξεων.

Πρώτα από όλα, η στρατηγική αυτή δεν έχει άλλη απεύθυνση πέρα από αυτούς που ανήκουν στην εργατική τάξη και μάλιστα κυρίως στον σκληρό της βιομηχανικό πυρήνα. Παρά την εξαιρετική ανάλυση του Τρότσκι στο «*Ο φασισμός και το εργατικό κίνημα στην Γερμανία*», για την ταξική αναδιάρθρωση και τοποθέτηση των τάξεων στο τέλος της Βαϊμάρης και για την κοινωνική σκόνη που προκαλείται από την αποσύνθεση της μικροαστικής τάξης μέσα στην καπιταλιστική κρίση, δεν αναπτύσσεται πουθενά η ιδέα μιας ανερχόμενης λαϊκής ταξικής συμμαχίας, ενός αντιηγεμονικού ιστορικού μπλοκ κατά την έννοια του Αντόνιο Γκράμσι στα «*Τετράδια της Φυλακής*»^[22]. Η πρόταση του Τρότσκι-ορθή φυσικά ως βάση για την συγκρότηση του Εργατικού Ενιαίου Μετώπου παραμένει δυστυχώς μια υπερπολιτική και ανολοκλήρωτη πρόταση εντός αποκλειστικά ουσιαστικά της εργατικής τάξης, δεν ανοίγεται καθόλου σε ζητήματα που υπερβαίνουν την κοινωνική και πολιτική ενότητα της εργατικής τάξης και μάλιστα του στενού πυρήνα της : δεν υπάρχει πουθενά ουσιαστικά το ζήτημα των πρώσων και πολωνών αγρεργατών πέραν και ανατολικά του Έλβα, το ζήτημα των βαυαρών χωρικών, των αυτοαπασχολούμενων, το ζήτημα των ιδιωτικών και δημοσίων υπαλλήλων (που τμήμα τους προλεταριοποιείται αλλά στρέφεται μαζικά στον ναζισμό), το ζήτημα των ταξικών αντιθέσεων μέσα στην εργατική τάξη, όπως κυρίως αυτή μεταξύ των ειδικευμένων και συνδικαλισμένων εργατών πίσω από την σοσιαλδημοκρατία και των ανέργων και ανειδίκευτων εργατών ή απολυμένων συνδικαλιστών που ανήκουν στο ΚΚ.

Ο Τρότσκι, μιλώντας αφαιρετικά στο πολιτικό επίπεδο, δεν προσπαθεί να συγκροτήσει ακόμη και αυτήν την εργατική ενότητα κοινωνικά, στην βάση των δυνατοτήτων της τεχνικής και κοινωνικής ταξικής σύνθεσης της γερμανικής εργατικής τάξης αλλά μόνο πάνω στο ορθότατο πολιτικό Δέον, διακηρυκτικά δηλαδή και διδακτικά. Όμως, η στρατηγική

του Ενιαίου Μετώπου έπρεπε, για να νικήσει, να υπερβεί όχι μόνο την τύφλωση της Κομιντέρν αλλά και άλλους σημαντικούς πολιτικούς και κοινωνικούς παράγοντες, τόσο την ιδεολογική πόλωση μεταξύ ΚΚ και ΣΚ- οξύτατη λόγω της αστικής καταστολής του 1919-1923 με πρωταγωνίστρια την σοσιαλδημοκρατία και της δολοφονίας συμβολικά των Λήμπκνεχτ-Λούξεμπουργκ- όσο και την απόλυτη ταξική ανισότητα και διαχωρισμό εντός της γερμανικής εργατικής τάξης (βλ. και τις σημειώσεις σχετικά στο δοκίμιο του Σέρτζιο Μπολόνια[23] που ακολουθεί τις απόψεις του ιστορικού T. Mason).

Επίσης, η ενότητα των εργατών, των υπαλλήλων, των ανέργων, των αγρεργατών, των μικροϊδιοκτητών αγροτών και των κατεστραμμένων μικροαστικών στρωμάτων, ως βάση της ταξικής ενότητας του Ενιαίου Μετώπου δεν εξετάσθηκε σοβαρά ούτε από τον Τρότσκι ούτε από κανέναν σημαντικό πολιτικό παράγοντα του εργατικού κινήματος στην Γερμανία του 32-33. Και αυτό παρά το ότι η εργατική κοινοβουλευτική επιρροή του ΚΚ είναι πολύ μεγάλη στα 32-33, αν και με μικρές κινηματικές ενδείξεις, με πολύ προβληματικές πρακτικές από το ΚΚ, όπως η κοινή απεργία στους σιδηροδρομικούς μαζί με τους ναζί, και παρά το ότι μια βασική αιτία ήττας της γερμανικής επανάστασης στα 1918-1923 είναι το σχίσμα ανάμεσα στην τάση εξέγερσης και στην τάση υποταγής μέσα στην εργατική τάξη, που ποτέ δεν γεφυρώνεται υπέρ της εξέγερσης, όσο και η πλήρης αδυναμία επαναστατικής κίνησης έξω από τις μεγάλες πόλεις και ιδιαίτερα στον αγροτικό κόσμο, όπως επίσης και η αδυναμία διείσδυσης στους ιδιωτικούς και στους δημόσιους υπάλληλους (αν και οι τελευταίοι είχαν πολύ μεγάλη ιδέα για τον εαυτό τους και για το αστικό κράτος και πολύ δύσκολα θα έμπαιναν σε ένα εξεγερσιακό κίνημα). Ακόμη και σήμερα μια θεώρηση που ταυτίζει τους μικροαστούς και την απλή εμπορευματική παραγωγή με το μικρό εκμεταλλευτικό κεφάλαιο και δεν αφήνει κανένα περιθώριο στην συμμαχία με την μικροαστική τάξη περνιέται σαν «εξαιρετικά ταξική» στον χώρο ενός ταυτοτικού τροτσκισμού ή ενός απλώς αφελούς αντιεξουσιαστικού τόξου, που περιγράφει συλλήβδην την μικροαστική τάξη ως στήριγμα του «εθνικού κορμού», αδυνατώντας να εξηγήσει γιατί οι καπιταλιστές τόσο μεθοδικά καταστρέφουν τα ταξικά τους στηρίγματα. .

Με αφορμή το σχόλιο για την Βαϊμάρη, θα ήθελα να θίξω και ένα άλλο σοβαρό ζήτημα. Αυτό της πλήρους υποβάθμισης του αγροτικού στοιχείου στον τροτσκισμό και της πλήρους υποβάθμισής του ίδιου του τροτσκισμού-με την σημαντική φωτεινή εξαίρεση του παμπλισμού- στα πλαίσια των αποικιακών, μισοαποικιακών, αγροτικών και καθυστερημένων χωρών, τουλάχιστον μέχρι την δεκαετία του 1970- με

την πιθανή εξαίρεση και πάλι της Σρι Λάνκα και του αποτυχημένου «τροτσκίζοντος» κυβερνητικού πειράματος της δεκαετίας του 1950. Αυτό δεν είναι τυχαίο, αλλά απορρέει ακριβώς από το γεγονός ότι το τροτσκιστικό ρεύμα αντιμετωπίζει τις λοιπές λαϊκές τάξεις ως μια ενιαία αντιδραστική μάζα κατά την ορολογία του Κάουτσκι, συνεχίζοντας μια αρνητική θεωρητική παράδοση του μαρξισμού της Β' Διεθνούς, και συνεχίζει να εκφέρει ένα λανθασμένο ρητό του Λένιν που λέει ότι κυρίως μέσα από τον αγρότη μικροϊδιοκτήτη αναπαράγεται συνεχώς ο καπιταλισμός[24].

Συνεπώς, σε χώρες όπου η εργατική τάξη είναι μικρή και δεν μπορεί να παίξει ένα πλειοψηφικό ρόλο μέσα στο λαϊκό στρατόπεδο παρά μόνο να ηγηθεί ποιοτικά, ηθικά, ιδεολογικά και οργανωτικά μέσα σε αυτό, χρειάζεται ακόμη περισσότερο από τις πιο αναπτυγμένες ο σχηματισμός του ιστορικού λαϊκού μπλοκ. Δεν είναι καθόλου τυχαίο ότι σε χώρες όπως η Κίνα, η Γιουγκοσλαβία, το Βιετνάμ η επανάσταση νικάει με μια αδύναμη αλλά σημαντική ποιοτικά και ιδεολογικά και καθοδηγητική εργατική τάξη και με βάση αγροτικά κυρίως εθνικοαπελευθερωτικά αντάρτικα όπου -πέρα από το πρόβλημα της αρχήθεν γραφειοκρατικοποίησης και της μη σαφούς ανάδυσης μιας συμβουλευτικής εξουσίας αυθόρμητου χαρακτήρα- δεν θα ήταν καθόλου δυνατή η επανάσταση χωρίς τον σχηματισμό ενός εθνικού ιστορικού μπλοκ των λαϊκών τάξεων, με ρητή αναφορά στην σχέση ταξικού και πατριωτικού.

Ένα αντίστοιχο αλλά απολύτως διαφορετικό ποιοτικά ιστορικό μπλοκ -χωρίς αναφορά στο έθνος λόγω εθνικών και κοινωνικών ιδιομορφιών και λόγω ίσως της πλήρους οικειοποίησής του από το αντεπαναστατικό αστικό στρατόπεδο - είναι το μπλοκ της ισπανικής επανάστασης, όπου το ζήτημα του σοσιαλισμού και του κομμουνισμού τίθεται εμφaticά από την κοινωνική συμμαχία εργατών—αγρεργατών-αγροτών- νεολαίας-μικροϊδιοκτητών-τεχνιτών/βιοτεχνών - υπαλλήλων-διανόησης και του καταλανικού αυτονομισμού και η οποία είναι και η ωριμότερη κοινωνική επανάσταση του 20ου αιώνα μαζί ή μετά την ρωσική. Και εδώ, όμως, παρά την απουσία της εθνικής ταυτότητας ως συνεκτικής του λαϊκού μπλοκ, ο κλασσικός τροτσκισμός περισσότερο παρατηρεί παρά παρεμβαίνει.

Η έλλειψη αναφοράς και απόπειρας συγκρότησης ενός εθνικού ηγεμονικού μπλοκ των λαϊκών τάξεων στον τροτσκισμό, όπως το σκεφτόταν ο Γκράμσι, μας απαντά/εξηγεί το γιατί τις επαναστάσεις του 20ου αιώνα τις έκαναν ή τις αποπειράθηκαν οι «αριστεροί σταλινικοί» ή οι «επαναστάτες σταλινικοί» που τα έσπασαν με την Μόσχα (Τίτο, Βελουχιώτης, Μάο, Χότζα, Χο τσι Μινχ, στρατηγός Γκιάπ, ηγεσία του ΚΚ Τσεχοσλοβακίας στην ειρηνική επανάσταση της Πράγας κ.α.) και όχι οι τροτσκιστές και γιατί οι τροτσκιστές απέτυχαν σημαντικά ως μαρξιστικό επαναστατικό ρεύμα.

Εξαιρούνται εδώ από τον «σταλινικό επαναστατισμό» επαναστάσεις με έντονο το εργατοαγροτικό συμβουλευτικό και το «μη εθνικό» στοιχείο όπως η ισπανική του 1936-37, όπου παίζει ρόλο ως δύναμη «ηγεσία» το ΡΟΥΜ και ο αναρχικός/ελευθεριακός χώρος, αλλά και η «αυθόρμητη» συγγερική συμβουλευτική αντιγραφειοκρατική επανάσταση του 1956, που γίνεται με καταγγελία του «μαρξισμού» ως μιας καθεστωτικής ιδεολογίας. Αυτό δεν σημαίνει καθόλου ότι οι τροτσκιστές δεν είχαν επαναστατικές προθέσεις ή ότι οι αριστεροί σταλινικοί οδηγήθηκαν στην επανάσταση χάριν της σταλινικής λαϊκομετωπικής ιδεολογίας και στρατηγικής τους-το αντίθετο μάλιστα: ο Φ. Κλαουντίν έχει άριστα περιγράψει στο έργο του του 1971 πώς αυτές οι ηγεσίες των ΚΚ, παρά την διατήρηση της παραδοσιακής φρασεολογίας περί εθνικού μετώπου (π.χ. Νέα Δημοκρατία στην Κίνα) και περί συμμαχιών με την εθνική αστική τάξη, σπάνε πρακτικά την ενότητα με αυτήν, την οποία επιδιώκει ο Στάλιν και το κατοπινό του Στάλιν σοβιετικό κέντρο, και κάνουν την επανάσταση.

Ακόμη και στην αποτυχημένη περίπτωση του 1946-1949 στην Ελλάδα καθώς και του Δεκέμβρη του '44 είναι οι σταλινικοί, οι οποίοι επιχειρούν αυτήν την ρήξη, παρά το ότι το κάνουν με λάθος τρόπο, καθυστερημένα και με μια διαδικασία έλλειψης αποφασιστικότητας, όπως φαίνεται στην μακρά ταλάντευση του Ζαχαριάδη ανάμεσα στην αστική νομιμότητα και την ένοπλη ρήξη στα 1946-1947 ή στους τακτικούς παραλογισμούς της ηγεσίας του ΚΚΕ

κατά τον Δεκέμβρη. Και εδώ το ελάχιστο που μπορεί να ειπωθεί είναι ότι η κίνηση του Εμφυλίου, παρά τον Ψυχρό Πόλεμο, δεν ταυτίσθηκε ακριβώς με την σταλινική σοβιετική γραμμή ούτε ήταν –όπως κάπου κάπου γράφεται– απλώς ένα παιχνίδι στην ψυχροπολεμική σκακιέρα, εξέφρασε στρεβλά υπαρκτές τάσεις της ταξικής πάλης στην Ελλάδα. Επίσης, συνδέθηκε με έναν εξεγερσιακό ηρωισμό, μειοψηφικό μεν αλλά γνήσιο από την οπτική της επαναστατικής ηθικής.

Από αυτήν την άποψη, ο Νίκος Ζαχαριάδης, παρά τις πολλές άθλιες σταλινικές και αντιδημοκρατικές πρακτικές του εντός του ΚΚΕ, παρά την πραξικοπηματική ανάληψη της ηγεσίας του ΚΚΕ από τους σοβιετικούς το 1931 και την διαχρονικά αντιδημοκρατική άσκησή της και παρά το ότι εξέφρασε το μεγαλείο αλλά και την τραγωδία και αθλιότητα του σταλινικού κομμουνισμού, δεν μπορεί να συγκριθεί σε εμβέλεια ως ιστορικός ηγέτης της Αριστεράς ακόμη και με εμβληματικές μορφές του ελληνικού τροτσκισμού όπως ο πολύ σημαντικός στοχαστής και ιστορικό επίσης στέλεχος της ελληνικής κομμουνιστικής Αριστεράς Παντελής Πουλιόπουλος. Αλλά και μορφές όπως ο Άρης Βελουχιώτης, αν είχαν αναλάβει τα ηνία μιας σοσιαλιστικής επαναστατικής στρατηγικής, θα υπάγονταν σαφώς στην «αριστερή-επαναστατική» στροφή του παραδοσιακού κομμουνιστικού κινήματος και όχι στην τεταρτοδιεθνιστική τάση- λαμβάνοντας υπ'όψιν και την σύνθεση ταξικού και αντιιμπεριαλιστικού /πατριωτικού στους λόγους και ομιλίες του Άρη, όπως και στον περίφημο λόγο της Λαμίας.

Συνθετικά με αυτήν την αδυναμία διαμόρφωσης ενός ιστορικού μπλοκ γύρω από την εργατική τάξη από τις τροτσκιστικές οργανώσεις τίθεται και το ζήτημα της πλήρους και καθολικής ρήξης του τροτσκιστικού διεθνισμού με την πατρίδα και το έθνος. Παρά το γεγονός ότι αυτή η θέση του τροτσκισμού δεν απηχεί ακριβώς τις θέσεις του Λένιν και του Τρότσκυ για το «έθνος», οι οποίες είναι πιο σύνθετες και επεξεργασμένες από τον ταυτοτικό αντιεθνικισμό, ιδίως αυτόν του σύγχρονου τροτσκισμού, χωρίς ποτέ να καταλήγουν στον αστικό εθνικισμό. Θα αναφέρω εδώ δύο σημαντικά χωρία, ένα του Λένιν και ένα του Τρότσκυ, όντας βέβαιος ότι κανείς τροτσκιστής, αν τα άκουγε σήμερα χωρίς να γνωρίζει τον συγγραφέα, δεν θα τα απέδιδε στους συγγραφείς τους.

Το χωρίο του Λένιν απηχεί σε σημαντικό βαθμό και την θέση του Λένιν για την εθνική αυτοδιάθεση ως δικαίωμα των λαών και θέτει ιδίως το ζήτημα της ιστορικής και

πολιτιστικής ταυτότητας του έθνους είτε υπό την αστική του εκδοχή (στα πλαίσια του καπιταλισμού του 17ου-18ου αιώνα- της ύπαρξης των «δύο εθνών», με το «έθνος» των εργατών να είναι πλήρως αποκλεισμένο πολιτικά και κοινωνικά και το «έθνος» των αστών να μονοπωλεί την εθνική δημόσια ζωή) είτε υπό την πιο διαταξική του εκδοχή, από την στιγμή που οι λαϊκές μάζες μπαίνουν στο προσκήνιο και διεκδικούν το «έθνος» για τον εαυτό τους συνδέοντάς το με το αναδιανεμητικό κοινωνικό συμβόλαιο. Είναι μάλιστα γραμμένο το 1915, δηλαδή στο σημείο ακριβώς της μέγιστης σύγκρουσης του Λένιν με τον φιλοιμπεριαλιστικό σωβινισμό και τον πατριωτισμό της αστικής τάξης του και των σοσιαλδημοκρατικών φιλοπόλεμων ηγεσιών στην Ευρώπη, γι' αυτό και η σημασία του είναι ακόμη μεγαλύτερη:

« Είναι άραγε ξένο για μας, τους μεγαλωρώσους συνειδητούς προλετάριους, το αίσθημα της εθνικής υπερηφάνειας; Όχι, βέβαια. Εμείς αγαπάμε τη γλώσσα μας και την πατρίδα μας και δουλεύουμε περισσότερο από κάθε άλλον για να ανυψώσουμε τις εργαζόμενες μάζες της (δηλαδή τα 9/10 του πληθυσμού της) ως τη συνειδητή ζωή δημοκρατών και σοσιαλιστών. Εμείς πονάμε περισσότερο από κάθε άλλον, όταν βλέπουμε σε τι βία, καταπίεση και εξευτελισμό υποβάλλουν την όμορφη πατρίδα μας οι δήμιοι του τσάρου, οι ευγενείς και οι καπιταλιστές. Είμαστε υπερήφανοι, γιατί αυτή η βία προκάλεσε την αντίσταση μέσα από το περιβάλλον μας, από το περιβάλλον των μεγαλωρώσων, γιατί το περιβάλλον αυτό ανέδειξε τον Ραντίσσεφ, τους δεκεμβριστές, τους επαναστάτες ραζνοτσίντσι του 1870-1880, γιατί η μεγαλωρωσική εργατική τάξη δημιούργησε το 1905 ένα ισχυρό επαναστατικό κόμμα μαζών, γιατί ο μεγαλωρώσος μουζίκος άρχισε τον ίδιο καιρό να γίνεται δημοκράτης, άρχισε ν' ανατρέπει τον παπά και τον τσιφλικά. Θυμόμαστε πως εδώ και μισόν αιώνα ο μεγαλωρώσος δημοκράτης Τσερνισέφσκι, που αφιέρωσε τη ζωή του στην υπόθεση της επανάστασης, είπε: « άθλιο έθνος, έθνος δούλων, από πάνω ως κάτω όλοι είναι δούλοι».... Κατά τη γνώμη μας, όμως, αυτά ήταν λόγια που εμπνέονταν από αληθινή αγάπη για την πατρίδα, αγάπη που θλιβόταν, γιατί έλειπε η επαναστατικότητα από τις μάζες του μεγαλωρωσικού πληθυσμού»[25]

20 ΧΡΟΝΙΑ χωρίς τον Ερνέστο Μαντέλ

Ο.Κ.Δ.Ε.
Οργάνωση Κομμουνιστών Διεθνιστών Ελλάδας www.okde.gr

εκπροσωπούν. Η αγάπη για την «πατρίδα του λαού» για τον Λένιν σημαίνει εμφύλιο πόλεμο και όχι «εθνική ενότητα». Η «πατρίδα του λαού» είναι το έμβρυο της «σοσιαλιστικής πατρίδας» μετά την νίκη της σοσιαλιστικής επανάστασης.

Μήπως, όμως, ο Τρότσκι, αυτός ο οποίος πάλεψε τόσο κατά των Λαϊκών Μετώπων και της εθνικιστικής/εθνοκεντρικής στροφής του ΚΚ, σε βαθμό να ενισχύονται από τα ΚΚ ακόμη και οι εθνικές εξοπλιστικές πολιτικές, είχε πάγια μια θέση που αντιπαρέθετε τον διεθνισμό στο έθνος και την πατρίδα, θεωρώντας αυτές τις έννοιες αναπόφευκτα εθνικιστικές και σωβινιστικές ή αναπόφευκτα καπιταλιστικές; Δεν είναι καθόλου έτσι ή σίγουρα αυτή η θέση του δεν ήταν πάγια και μόνιμη. Στο βιβλίο του «Λογοτεχνία και επανάσταση» (1923 και αργότερα), ο Τρότσκι ασχολείται κριτικά με ρώσους συγγραφείς, όπως ο Μπλοκ, που συνδέουν το ρωσικό έθνος με την καθυστέρηση, την θρησκεία και γενικά την σήψη του παρελθόντος, αυτό που ο Τρότσκι ονομάζει εύγλωττα «κατσαρίδες και εικονίσματα». Απέναντι στην καθυστέρηση του παρελθόντος (αν και με μια άκριτη υπόκλιση στην πρόοδο), ο Τρότσκι όχι μόνο στηρίζει το «έθνος» της αστικοδημοκρατικής και της σοσιαλιστικής επανάστασης αλλά και υποστηρίζει ότι κάθε νέο επαναστατικό κύμα είναι πιο «εθνικό» όχι μόνο από αυτό που ανατρέπει αλλά και από το προηγούμενο επαναστατικό κύμα. Ο Τρότσκι είναι εδώ πολύ γλαφυρός :

Αυτό που λέει εδώ ο Λένιν, πάνω στην συγκυρία της μεγάλης σύγκρουσής του με τον αστικό εθνικισμό και σωβινισμό-μιλιταρισμό, είναι το απολύτως απλό –και τόσο δύσκολο για τα σημερινά «διεθνιστικά» ρεύματα– ότι ο αντιεθνικισμός/διεθνισμός ξεκινά από την αγάπη για την «πατρίδα του λαού» και την αντίθεση στην «πατρίδα των αστών», ότι σε κάθε έθνος υπάρχουν δύο έθνη και δύο εθνικές ψυχές, ότι ισχύει η θεωρία των «δύο εθνών», που υποστήριξε το 1850 στο βρετανικό κοινοβούλιο ο συντηρητικός πρωθυπουργός της Βρετανίας Μπ. Ντισραέλι. Ότι δηλαδή δεν ισχύει ότι οι προλετάριοι δεν έχουνε καμία πατρίδα, όπως αφοριστικά γράφεται στο «Κομμουνιστικό Μανιφέστο», αυτό που ισχύει είναι το ότι η πατρίδα τους, για την οποία τρέφουν αγάπη, δεν συμπίπτει με την πατρίδα της αστικής τάξης ή πάντως ότι παλεύουν ενάντια στην αστική τάξη όχι για να διαλύσουν την πατρίδα αλλά για να της δώσουνε το νόημα που αυτές οι τάξεις

«Ο Πιλνιάκ θεωρεί το 17ο αιώνα (εννοεί: τον 17ο αιώνα της καθυστέρησης, της συντήρησης) σαν «εθνικό». Ο Μεγάλος Πέτρος θα ήταν αντεθνικός. Απ' αυτό βγαίνει πως «εθνικό» θα ήταν μόνο κείνο που αντιπροσωπεύει το νεκρό βάρος της εξέλιξης, κι απ' όπου το πνεύμα της δράσης έχει πετάξει, κείνο που το σώμα του έθνους μέσα στους περασμένους αιώνες χώνεψε και απόβαλε. Μόνο τα περιττώματα της ιστορίας θα ήταν εθνικά. Εμείς σκεφτόμαστε ακριβώς το αντίθετο. Ο βάρβαρος Μεγάλος Πέτρος ήταν πιο εθνικός απ'όλο το γενάτο και παρασημοφορημένο παρελθόν που αντιτάχτηκε σ' αυτόν. Οι δεκεμβριστές ήταν πιο εθνικοί απ'όλους τους κρατικούς λειτουργούς του Νικολάου Ι με τη δουλοπαροικία του, τις γραφειοκρατικές εικόνες του και τις εθνικές κατσαρίδες του. Ο μπολσεβικισμός είναι πιο εθνικός από τους μοναρχικούς και άλλους εμικρέδες, και ο Μπουντιένου είναι πιο εθνικός από τον Βράνγκελ, ό,τι κι αν μπορεί να λένε οι ιδεολόγοι, οι μυστικιστές και οι ποιητές των εθνικών περιττωμάτων. Η ζωή και η κίνηση ενός έθνους συντελούνται μέσα από αντιφάσεις ενσάρκωμένες στις τάξεις, στα κόμματα και τις ομάδες. Στο δυναμισμό τους, τα εθνικά στοιχεία και τα ταξικά στοιχεία συμπέφτουν. Σ' όλες τις κρίσιμες περιόδους της εξέλιξής του, δηλαδή σ'όλες τις περιόδους τις πιο φορτωμένες με ευθύνες, το έθνος σπάει στα δύο, και εθνικό είναι αυτό που ανεβάζει τον λαό σε ανώτερο οικονομικό και πολιτιστικό επίπεδο»[26] (διατηρώ την ορθογραφία της ιστορικής έκδοσης των Νέων Στόχων).

Ο Τρότσκι υποστηρίζει εδώ α) μια θεώρηση που μοιάζει και αυτή με την «θεωρία των δύο εθνών» β) μια θέση που λέει ότι η αστική τάξη και το προλεταριάτο αντιπαλεύουν στον 20ο αιώνα, για το ποιος θα καθορίσει το νόημα και την μορφή του έθνους ή του έθνους-κράτους και γ) μια θέση που θεωρεί το επαναστατικό ως το κατ' εξοχήν «εθνικό» με την προοδευτική ιστορική έννοια και όχι ως το κατ' εξοχήν αντεθνικό και αντιπατριωτικό ή εθνομηδενιστικό. Αυτό που σταθερά αντιπαλεύει ο Τρότσκι είναι η ιδεολογία της «εθνικής ενότητας» και της αφομοίωσης των εργατών στον αστικό εθνικισμό, όχι την ίδια την έννοια του «έθνους» στην οποία προσδίδει (τουλάχιστον εδώ) έναν καθαρά προοδευτικό χαρακτήρα. Αργότερα, η αναφορά στο «έθνος», ιδίως στην κριτική του Τροτσκι στα ΛΜ και ενόψει του δεύτερου ιμπεριαλιστικού πολέμου, θα αποκτήσει μια πιο καθαρά αρνητική χροιά.

Σε αυτό το σημείο, ο τροτσκισμός, κατά την περίοδο του Τρότσκι ως ηγέτη της Αριστερής Αντιπολίτευσης και της πρώτης Τέταρτης Διεθνούς αλλά πολύ περισσότερο κατά την περίοδο των επιγόνων του Τρότσκι, δεν είναι αρκετά ηγεμονικός/αντιηγεμονικός, όπως θα έπρεπε να είναι, αλλά συχνά αντι-ηγεμονικός και ηθελημένα εθνικά μειοψηφικός. Σε χώρες

ιδίως με σημαντικά ζητήματα υποβάθμισης, εθνικής υποτέλειας και σύγκρουσης με τον ιμπεριαλισμό δεν είναι δυνατόν να προχωρήσει η ενότητα του λαϊκού στρατοπέδου και τελικά η κοινωνική επανάσταση χωρίς την προσέλευση όλων των λαϊκών τάξεων και στρωμάτων, χωρίς την συνάρθρωση του σοσιαλιστικού αιτήματος με τα ζητήματα δημοκρατίας, κοινωνικής βελτίωσης και εθνικής αντιιμπεριαλιστικής δράσης, χωρίς, ακόμη, την προσδοκία μιας σοσιαλιστικής πατρίδας, όπως αυτή που περιγράφει ως δύναμη κατάστασης ο Λένιν στο παραπάνω κείμενό του.

Αντιθέτως, ο τροτσκισμός και άλλα επαναστατικά ρεύματα (όπως ιδίως η αναρχία ή τα αυτόνομα ρεύματα) επικρίνουν το έθνος και το εξισώνουν συλλήβδην με την πατρίδα του κεφαλαίου και της κυριαρχίας του. Άρα, η αντίθεση ολοκληρώνεται σε μια μηδενιστική απόρριψη, όπου η αντίσταση στο έθνος της αστικής τάξης δεν αφήνει κανένα περιθώριο σε ένα δημοκρατικό έθνος-κράτος όπου οι λαϊκές τάξεις από ένα σημείο και μετά συμμετέχουν στην διαμόρφωσή του και το οποίο τις εμπεριέχει υπό την μορφή ενός κοινωνικού συμβολαίου, το οποίο είναι ένα πεδίο πάλης για την ταξική ηγεμονία και τελικά την ταξική κυριαρχία. Υπό αυτήν την έννοια, το λαϊκό κοινωνικό συγκρότημα θα πρέπει, κατά την γνώμη μου, να διεκδικεί την πολιτική αντιηγεμονία στο έθνος-κράτος και να παλεύει για να αποσπάσει αυτήν την ιδεολογική αναφορά από την αστική τάξη, από την Δεξιά και την Άκρα Δεξιά. Δεν εγκαταλείπει το έθνος-κράτος στην αστική τάξη αλλά και δεν μπορεί να εγκαταλείψει πλήρως την πατριωτική αναφορά, δεδομένου ότι και οι εργάτες συγκροτούνται αρχικά ως τάξη με εθνικά κοινωνικά και πολιτιστικά χαρακτηριστικά (Πουλαντζάς 1978^[27]), αλλά και ότι η πλήρης εγκατάλειψη αυτής της έννοιας αποδυναμώνει την συγκρότηση της κοινωνικής συμμαχίας του λαϊκού κοινωνικού και πολιτικού στρατοπέδου. Από αυτήν την οπτική, ο τροτσκισμός όχι μόνο καθίσταται συνειδητά σχεδόν μειοψηφική πολιτική δύναμη αλλά και ταυτίζει τον επαναστατικό και προλεταριακό διεθνισμό με μια εργατική αλληλεγγύη, η οποία δεν ξεπερνά μόνο τα σύνορα αλλά και καταργεί τις τοπικές και εθνικές ιδιαιτερότητες. Έτσι και οι λαϊκές κοινωνικές συμμαχίες εγκαταλείπονται αλλά και χάνεται η δυνατότητα διεθνών συμμαχιών ανάμεσα σε συνειδητούς εργάτες, οι οποίοι σέβονται όχι την «εθνική ενότητα» αλλά την εθνική τους καταγωγή, ταυτότητα, γλώσσα, ιστορία και ένταξη. Το σύνθημα

«Πατρίδα ή θάνατος» του Τσε Γκουεβέρα καθίσταται αδιανόητο μέσα σε ένα τέτοιο σχέδιο συγκρότησης και δράσης.

Ακόμη, όμως, και ανεξάρτητα από την στάση του τροτσκισμού απέναντι στο έθνος-κράτος, ο τροτσκισμός προτείνει ένα καθαρό και αμιγές εργατικό μέτωπο, το οποίο ενοποιεί δυνάμει την εργατική τάξη αλλά δεν ενοποιεί και δεν συγκροτεί υπό εργατική ηγεμονία το λαϊκό στρατόπεδο, το στρατόπεδο των υποτελών τάξεων, αφού προσφεύγοντας σε έναν αρνητικό εργατισμό ταυτίζει το επίπεδο του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής (όπου όντως υπάρχει μόνο το δίπολο μισθωτή εργασία και κεφάλαιο) με το επίπεδο του υλικού και πρακτικά υπάρχοντος κοινωνικού σχηματισμού, όπου υπάρχουν ταυτότητες γλωσσικές και εθνοτικές αλλά και όπου η εργατική τάξη οφείλει να συντάξει ένα μεταβατικό σοσιαλιστικό πρόγραμμα με «λαϊκοδημοκρατικά χαρακτηριστικά» κατά την έννοια του Ε.Λακλάου («Πολιτική και ιδεολογία στη μαρξιστική θεωρία», Αθήνα 1983, Θεμέλιο) , δηλαδή να μιλήσει για την ένταξη της ε.τ. σε μια ευρύτερη κοινωνική και πολιτιστική συμμαχία αλλά και να θέσει στόχους μη άμεσα σοσιαλιστικούς, που έχουν όμως χάρη στην σύνθεση των μη-ακόμη αντικαπιταλιστικών και των γνήσια αντικαπιταλιστικών αιτημάτων πολλών μορφών μια δυναμική μη συμφιλίωσιμη με τον καπιταλισμό και εναντίον των δομών του, μια δυναμική που ανοίγει τον δρόμο προς την συνολική αντικαπιταλιστική ρήξη και την εργατική εξουσία.

Η απροθυμία του τροτσκισμού-τουλάχιστον του παραδοσιακού- να εμπλακεί στην δυνατότητα οικοδόμησης της κοινωνικής και πολιτικής αντιηγεμονίας τον κατατάσσει όχι στα ρεύματα μιας αποτελεσματικής έστω δυνάμει εργατικής αντιεξουσίας αλλά στα ρεύματα της θυματοποιημένης από τον σταλινισμό αλλά και στρατηγικά αναποτελεσματικής κομμουνιστικής Αντιπολίτευσης προς το παραδοσιακό ΚΚ, εντός ουσιαστικά ενός ενιαίου γραφειοκρατικού και οικονομίστικου παραδείγματος, σε μεγάλο βαθμό, του παραδείγματος της «επιστροφής του μαρξισμού της Β' Διεθνούς» εντός του μαρξισμού της Γ' και της Δ' Διεθνούς. Αυτή, όμως, η θεωρητική πρόταση δεν συνεπάγεται ούτε στρατηγικά ούτε τακτικά ούτε ακόμη παραπάνω ηθικά την ταύτιση σταλινισμού και τροτσκισμού.

4. Η πολύ θετική ιστορική αντίδραση του τροτσκισμού στην οικοδόμηση του σοσιαλισμού σε μια μόνη χώρα, κληρονομιά όλων μας

Ένα εξαιρετικά θετικό και πρωτοπόρο στοιχείο του τροτσκιστικού ρεύματος πέρα από την

αντιγραφειοκρατική πάλη για δημοκρατία στο εργατικό κίνημα και την άρνηση της θεωρίας των Σταδίων[28] –έστω όχι αναγκαστικά και πάντοτε για τους ορθούς λόγους- μέσα από την θεωρία της διαρκούς επανάστασης είναι η άρνηση της οικοδόμησης του σοσιαλισμού σε μια

μόνη χώρα. Η θέση αυτή, κεντρική στην διαμάχη Τρότσκι-Στάλιν στα 1923-1924, έχει την έννοια τόσο ότι η διεθνής επανάσταση δεν πρέπει να υπηρετήσει τα κρατικά συμφέροντα του σοβιετικού κράτους και έχει προτεραιότητα απέναντι σε αυτά όσο και την έννοια ότι ναι μεν μπορεί να νικήσει η επανάσταση σε μια χώρα και να σπάσει αυτόν τον κρίκο από την ιμπεριαλιστική αλυσίδα αλλά η ολοκλήρωση της σοσιαλιστικής οικοδόμησης και η μετάβαση στον κομμουνισμό οφείλει να πραγματοποιηθεί και δεν μπορεί να ολοκληρωθεί διαφορετικά παρά σε ένα πολύ ευρύτερο φάσμα και ενότητα χωρών που έχουν πάρει τον σοσιαλιστικό δρόμο. Όπως θα μπορούσαν να είναι οι Σοσιαλιστικές Πολιτείες της Ευρώπης. Μάλιστα και ο ίδιος ο Στάλιν αρχικά υποστήριξε ότι η πλήρης οικοδόμηση του σοσιαλισμού σε μια χώρα ήταν λαθεμένη θέση (Κλαουντίν 1981, τ. Α'σελ. 73 «οι προσπάθειες μιας χώρας για την τελική νίκη του σοσιαλισμού, για την οργάνωση της σοσιαλιστικής παραγωγής, ιδιαίτερα σε μια αγροτική χώρα όπως η Ρωσία, δεν επαρκούν-για κάτι τέτοιο απαιτούνται οι προσπάθειες των προλεταρίων όλων των αναπτυγμένων χωρών», Στάλιν, Μάιος 1924). Σήμερα και στα πλαίσια της σύγχυσης που επικρατεί στη μαρξιστική θεωρητική συζήτηση υποστηρίζεται (βλ. την συζήτησή μου με τον Χ. Λάσκο το 2012 [29]) ότι δεν μπορεί καν να νικήσει η επανάσταση σε μια μόνη χώρα ή να προχωρήσει οποιαδήποτε ριζοσπαστική μεταβολή σε μια μόνη χώρα και ότι η «ρήξη του εθνικού κρίκου» από την ιμπεριαλιστική αλυσίδα οδηγεί

στον «εθνικό σοσιαλισμό» και τον αντιδιεθνιστικό απομονωτισμό. Αυτού του τύπου η οψιγενής προβληματική ποτέ δεν απασχόλησε καμία εκδοχή του μπολσεβίκικου ρεύματος σε όλες του τις εκδοχές, του Λένιν, του Τρότσκι ή του Στάλιν. Η πραγματική διαμάχη δεν αφορούσε το 1921-1924 αν μπορεί να γίνει επανάσταση σε μια χώρα και μάλιστα σε μια καθυστερημένη καπιταλιστικά χώρα-όλοι συμφωνούσαν σε αυτό με βάση τις θέσεις του Απρίλη και διαφωνούσαν με τον Κάουτσκι που έλεγε ότι πρέπει να ωριμάσουν οι συνθήκες και η αλλαγή να ξεκινήσει από μια χώρα σαν την ώριμη καπιταλιστικά Γερμανία- αλλά το αν μπορεί να προχωρήσει σημαντικά και να ολοκληρωθεί η σοσιαλιστική οικοδόμηση σε μια μόνη χώρα, η μετάβαση στον ώριμο σοσιαλισμό και τον κομμουνισμό. Σε αυτό το θέμα ατυχώς νίκησε η σταλινική αντίληψη με αποτέλεσμα την μετατροπή της ΚΔ σε προγεφύρωμα και οχυρωματικό έργο γύρω από την ΕΣΣΔ και όχι σε προμαχώνα της διεθνούς σοσιαλιστικής επανάστασης. Σε αυτό το ζήτημα ο Τρότσκι είχε ριζικά δίκιο και ο Στάλιν απόλυτα άδικο. Όμως το να έχεις δίκιο σε ένα σοβαρό ζήτημα δεν επιλύει όλα τα ζωτικά προβλήματα.

5. Ο σύγχρονος τροτσκισμός ως παιδί του γαλλικού Μάη: νέες δυνατότητες αλλά και νέα προβλήματα.

5.1. Η ιδιαίτερη και θετικά εξαιρετική περίπτωση της γαλλικής Λίγκας.

Ο γαλλικός τροτσκισμός αναγεννιέται ριζικά μέσα από τον Μάη του 68 -ιδίως στην Γαλλία. Αλλά και σε άλλες χώρες όπως ιδίως η Αργεντινή όπου για πρώτη φορά ο τροτσκισμός συγκροτεί μέσα από τις οργανώσεις RPT και ERP στην Αργεντινή ένα ένοπλο επαναστατικό ρεύμα στην φάση της οξυμμένης πολιτικής κρίσης της δεκαετίας του '70, που οδηγεί τελικά στην δικτατορία του Βιντέλα.

Η πιο ενδιαφέρουσα οργάνωση είναι η περίπτωση της γαλλικής LCR («Κομμουνιστική Επαναστατική Ένωση»), η οποία συγκροτείται μέσα από την ριζοσπαστικοποίηση και διάσπαση της νεολαίας του ΚΚ στα μέσα του 1960 και την διαμόρφωση αρχικά της Κομμουνιστικής Επαναστατικής Νεολαίας (βλ. και στο βιβλίο του Ντ.Μπενσαϊντ “An impatient life-A Memoir”, Verso 2015), και διαρθρώνεται με έντονα αντιιμπεριαλιστικά και κινηματικά χαρακτηριστικά , όπως βασικά η αντίθεση στον πόλεμο του Βιετνάμ και τους αποικιακούς πολέμους, αλλά και με την συγκρότηση της νεολαίας, ιδίως της εργατικής-μαθητικής και της φοιτητικής, ως αυτόνομης κοινωνικής κατηγορίας στον ώριμο καπιταλισμό και με τις ιδιαίτερες διεκδικήσεις της και αντιστάσεις της στην τότε καπιταλιστική εξουσία. Η δημιουργία και η εξέλιξη της LCR έχει απολύτως ιδιόμορφα

χαρακτηριστικά και στοιχεία που σηματοδοτούν μια σημαντική ρήξη τόσο με το παραδοσιακό γαλλικό τροτσκιστικό ρεύμα του P.C.I. όσο και με το πιο εργατίστικο ρεύμα της Λαγκυγιέ. Κατ' αρχάς, όπως το περιγράφει ο σοσιαλδημοκράτης πια και παλιό ηγετικό στέλεχος της Λίγκας Ανρί Βεμπέρ το 1998-2008 («Πρέπει να απαλλαγούμε από την κληρονομιά του Μάη του '68;», Αθήνα 2014), η Λίγκα αναζητά –έστω και αναποτελεσματικά- μια πραγματική πολιτική συμμαχιών και αντιθεσμών κατά και μετά τον Μάη, η οποία θα μπορούσε να ωθήσει τα πράγματα προς την επαναστατική κατάσταση και την δυαδική εξουσία. Αυτό που ο ύστερος Βεμπέρ θεωρεί το 1998 ως απολύτως ξεπερασμένο και γραφικό ή ως ένα είδος «ντεζαβού» του 1917 ήταν η πραγματική αρετή της Λίγκας, παρά τις δικαιολογημένες αυταπάτες της για την «γενική δοκιμή» και το 1968 ως το νέο 1905. Στην προβληματική της αυτήν, συνδέεται οργανικά με τα εργατικά και νεολαιίστικα κινήματα και είναι ίσως η μόνη εκδοχή του «γκωσισμού», η οποία όντως αποπειράται να οικοδομήσει ένα εναλλακτικό μοντέλλο δράσης προς αυτό του πλειοψηφικού στην τότε εργατική τάξη ΓΚΚ, σε αντίθεση με τις γραφικότητες της μαοϊκής Προλεταριακής Αριστεράς ή άλλων ομάδων.

Ακόμη και στην μεταβατική περίοδο 1968-1973, τα αβέβαια πειράματα της Λίγκας με την στροφή στην δυναμική αυτοάμυνα των διαδηλώσεων και με τις αβέβαιες και αντιφατικές σκέψεις για έναν παράνομο μηχανισμό και για μια δυνατότητα ένοπλης συγκρότησης (αυτά που περιγράφει ο Μπενσαίντ (2015) ως «βιαστικό λενινισμό») και στην συνέχεια, ακόμη καλύτερα, το ποιοτικό άνοιγμα στο μαζικό-κινηματικό-διεκδικητικό πεδίο μαρτυρούν μια σοβαρή συζήτηση και πρακτική γύρω από την μαζική επαναστατική στρατηγική, η οποία δεν συναντάται

γενικά στο τροτσκιστικό ή στο τροτσκίζον ρεύμα, με την πιθανή εξαίρεση κάποιων δράσεων του SWP στην Βρετανία του 1980 αλλά και με την εξαίρεση των πολύ σημαντικών αναζητήσεων του Ερνέστ Μαντέλ περισσότερο ως συγγραφέα και λιγότερο ως πολιτικού (με εξαιρετική συμβολή στην κριτική της πολιτικής οικονομίας , όπως ιδίως στο έργο του «Ο ύστερος καπιταλισμός» αλλά και με οξύτατης διαύγειας κριτικά πολιτικά κείμενα όπως το «Κριτική του Ευρωκομμουνισμού»). Η συγχώνευση της Λίγκας με το ρεύμα της Ενιαίας Γραμματείας του Μαντέλ επίσης παράγει ενδιαφέροντα πολιτικά αποτελέσματα.

Και στην συνέχεια, όμως, μέχρι το 2005 περίπου, όπου ανοίγει ένα αμφίβολο και μάλλον αυτοκαταστροφικό πείραμα, όπως αυτό του NPA, η Λίγκα καταλαμβάνει ένα σημαντικό

ρεύμα και στον χώρο των ιδεών και των πολιτικών πρακτικών αλλά και στην πολιτική σκηνή της Γαλλίας (βλ. και προεδρικές εκλογές του 2002). Είναι μια περίπτωση που δείχνει ότι ο τροτσκισμός, όταν απομακρύνεται από την «αιρετική» του ταυτότητα και διαμορφώνει μια γραμμή μαζών, μπορεί να αναπτύξει ένα αντικαπιταλιστικό δυναμικό εν δυνάμει χωρίς όμως να μεταμορφώνεται αναγκαστικά σε ένα πραγματικό επαναστατικό ρεύμα με διάρκεια. Επίσης, είναι μια περίπτωση όπου ο τροτσκισμός κινείται σε ένα γόνιμο ιδεολογικό έδαφος, όπως αυτό της τότε Γαλλίας, μειγνυόμενος με άλλα ενδιαφέροντα και σημαντικά ανατρεπτικά ρεύματα (αλτουσερισμός, φουκωισμός, σαρτρισμός, αντιεξουσιαστικά και συμβουλιακά ρεύματα κλπ). Αντιθέτως, στο μεγάλο επαναστατικό εργαστήριο της Ιταλίας από το 1968 ως το 1977, σε αντίθεση με τον μαοϊσμό, τον εργατισμό, την αυτονομία, το ένοπλο μαρξιστικό ρεύμα κλπ, ο τροτσκισμός παίζει καθαρά επουσιώδη και τριτεύοντα ρόλο. Αυτό, πιθανόν, δεν είναι τυχαίο: εκεί όπου η επανάσταση παύει να είναι θεωρητική πιθανότητα και γίνεται συγκεκριμένο διακύβευμα, η τροτσκιστική εμπλοκή ή τουλάχιστον η εμπλοκή ενός παραδοσιακού τροτσκιστικού ρεύματος εξαφανίζεται. Ίσως, γιατί ο τροτσκισμός συνδέεται περισσότερο με τον μεσσιανισμό της επικείμενης επανάστασης (πράγμα από μόνο του πολύ ενδιαφέρον) παρά με τα βάρη της υλικής πραγμάτωσής της (εξ ου και η πολύ μεγάλη απόσταση και κριτική του σύγχρονου τροτσκισμού, ως κανόνα πλην εξαιρέσεων, από όψεις ριζοσπαστικής πολιτικής βίας και αυτοάμυνας και αμφισβήτησης του κρατικού μονοπωλίου νόμιμης βίας).

5.2. Η παρούσα νεοεισοδιστική κατεύθυνση τάσεων του τροτσκισμού (2000-2016) ως αβέβαιη επιστροφή του εσφαλμένου παρελθόντος

Τόσο η κατ' αρχήν θετική συμμετοχή του νεοτροτσκισμού στα αντιπαγκοσμιοποιητικά κινήματα και η οξυδερκής συμβολή οργανώσεών του (όπως η Λίγκα-NPA ή το βρετανικό SWP) στην διαμόρφωσή τους (Κοινωνικό Φόρουμ κλπ) όσο και η όξυνση των νεοφιλελεύθερων ταξικών στρατηγικών πριν και ιδίως μετά την διεθνή κρίση του 2008 και η συναφής δημιουργία «ευρέων» κομμάτων της αντινεοφιλελεύθερης ριζοσπαστικής Αριστεράς (όπως ο ΣΥΡΙΖΑ, το die Linke στην Γερμανία, το Μέτωπο της Αριστεράς στην Γαλλία, εν μέρει οι Podemos, το Πορτογαλικό Μπλόκο) ξαναθέτουν με έμφαση στο τροτσκιστικό ρεύμα το ζήτημα του μαζικού εισοδισμού.

Η ένταξη σε κόμματα, τα οποία εκλαμβάνονται κατά τρόπο αναχρονιστικό ως κλασικά μαζικά ρεφορμιστικά κόμματα ή κόμματα μιας μαρξίζουσας αριστερής σοσιαλδημοκρατίας, χωρίς να είναι στην πραγματικότητα κάτι διαφορετικό από σχετικά φιλολαϊκά κομματικά δίκτυα εξουσίας μετανεοτετικού τύπου, ή ως «ευρέα» αριστερά μορφώματα (broad left parties), θέτει υποτίθεται ξανά το ζήτημα του επαναστατικού πόλου μέσα σε ένα

ρεφορμιστικό κινηματικό αμάλγαμα ή μια ρεφορμιστική μετωπική πολιτική συμμαχία. Μάλιστα, θεωρείται ουσιαστικά θετικό το να μην πολυσυζητά το κόμμα –μέτωπο για την σοσιαλιστική στρατηγική, αφού μόνο μέσα στο όχι αντικαπιταλιστικό αλλά ρεφορμιστικό μέτωπο μπορεί να αναδειχθεί η διακριτή επαναστατικότητα του τροτσικιστικού ή τροτσικίζοντος φορέα- συνιστώσας ως εν δυνάμει κομμουνιστικού και επαναστατικού κόμματος.

Η συζήτηση στον ΣΥΡΙΖΑ και το 1ο Συνέδριό του (Ιούλιος 2013) για την μη κατάργηση των συνιστώσων, επ' αφορμή της ΔΕΑ, ξαναθέτει μια τέτοια προβληματική στο προσκήνιο, καθώς πέρα από την θεμιτή και σωστή υπεράσπιση από την Αριστερή Πλατφόρμα του δικαιώματος της ΔΕΑ να αποτελεί διακριτή οργάνωση, υπάρχει και μια αρνητική όψη, αυτή που αναδεικνύει, κατά την ΔΕΑ, την υποτιθέμενη αδυναμία της σύνολης Αριστεράς του ΣΥΡΙΖΑ να μετατοπισθεί σε επαναστατική κατεύθυνση. Κάτι που είναι «προνόμιο» της διεθνιστικής μαρξιστικής πολιτικής οργάνωσης και δεν μπορεί να διαχυθεί προς πιο «κεντριστικά» μορφώματα.

Αυτή η πολιτική εμπειρία, των τροτσικιστών εντός ΣΥΡΙΖΑ ή εντός της συριζογενούς Αριστεράς (π.χ. ΛΑΕ) ή και εντός της ΑΝΤΑΡΣΥΑ ενδεχομένως, αν και δεν έχει ολοκληρωθεί, οφείλει να επανασυζητηθεί. Μετέχοντας οι τροτσικιστικές ή τροτσικίζουσες πολιτικές οργανώσεις στην διαμόρφωση και πολιτική αυτών των δικτυακών μορφωμάτων, επιχειρούν πραγματικά να ασκήσουν μια αντικαπιταλιστική πολιτική (δεν μιλάω για επαναστατική, καθώς επαναστατική πολιτική χωρίς πραγματικό επαναστατικό ρεύμα στην κοινωνία δεν υφίσταται, κάτι που δεν είναι καθόλου προφανές στις δυτικές χώρες του ύστερου καπιταλισμού);

Καταφέρνουν κάτι καλύτερο από το να φτιάξουν ένα στενότερο και ιδεολογικά μαχητικότερο δίκτυο μέσα στο μεγαδίκτυο και να οργανώσουν ένα πλάνο στρατολογήσεων και θέσεων μάχης;

Ποια είναι η σχέση τους με τα πραγματικά εμβρυακά εργατικά κινήματα νέου τύπου όπως πρωτοβάθμια σωματεία, νέες εργατικές συλλογικότητες, όμιλοι και λέσχες αυτοργάνωσης και διεύρυνσης της ταξικής συνείδησης;

Εν γένει, ποια είναι η σχέση τους με μια διαδικασία ανασύνθεσης του κομμουνισμού και προσπάθειας για ανάδυση μιας ενιαίας εργατικής ταξικής συνείδησης; Όσο γνωρίζω και με εξαίρεση ορισμένα συνδικάτα του δημόσιου τομέα στην Ελλάδα, αυτή η προσπάθεια των τροτσκιστών διαμέσου των «μαζικών κομμάτων διακυβέρνησης» όπως ο ΣΥΡΙΖΑ, δεν έχει στεφθεί με επιτυχία.

Επίσης, ενισχύει αυτό αντικειμενικά (και σημασία έχει εδώ η υλιστική μαρξιστική έρευνα και όχι οι «καλές προθέσεις») μια τάση αναγκαστικά κοινοβουλευτικής και επαγγελματικής πρόσδεσης για το τροτσκιστικό ρεύμα; Γι' αυτό, άλλωστε, τα τροτσκιστικά ρεύματα αναζητούν την επανεμφάνιση της αριστερής διακυβέρνησης ως αναγκαίου «πολιτικού» στόχου, ακόμη και εκεί (Ελλάδα 2016), όπου ένας τέτοιος ταξικός συσχετισμός μοιάζει να είναι απόλυτα φανταστικός και μη ορατός.

Επίσης, οι τροτσκιστικές και τροτσκίζουσες οργανώσεις στην Ελλάδα και την Ευρώπη αλλά και διεθνώς επικρίνονται όχι άδικα

α) για τον διδακτισμό και την στερεοτυπικότητα-συνθηματικότητα του λόγου τους, αυτό που θα λέγαμε «ιεχωβαδισμός»

β) για την προσπάθεια επιβεβαίωσης στο παρόν των ρηθέντων από τον «προφήτη» πριν από ογδόντα χρόνια, πράγμα που αποτελεί εξίσου κακή μεταχείριση του Τρότσκι όσο και ο μαρξισμός-λενινισμός της ΕΣΣΔ του Λένιν

γ) για μια συνθηματολογία, η οποία σπάνια διατηρεί μια υλική επαφή με την υπαρκτή κοινωνική και πολιτική πραγματικότητα

δ) για μια κινηματική πρακτική, η οποία είναι εξαιρετικά δειλή στο ζήτημα της βίας και της κοινωνικής αυτοάμυνας και εξορκίζει ουσιαστικά την σύγκρουση με την αστική νομιμότητα

ε) για μια πλήρη αμηχανία στο ζήτημα των ταξικών συμμαχιών, του ιστορικού μπλοκ και των κοινωνικών πρακτικών ακόμη και εντός της υπαρκτής και ευρείας πια εργατικής τάξης

στ) για μια παραδειγματική παραμέληση της θεωρίας και ιδίως μια παραδειγματική αδιαφορία για την μη τροτσκιστική μαρξιστική θεωρία και

ζ) για μια πολιτική αναπαραγωγής επαγγελματικού πολιτικού προσωπικού, η οποία δεν ξεφεύγει συχνά από αυτήν της παραδοσιακής Αριστεράς και

η) για μια δημοκρατική εσωτερική λειτουργία, η οποία και πέραν του ζητήματος των ακατανόητων και συνεχών διασπάσεων, απέχει αρκετά από το να είναι υποδειγματική.

Αυτά τα χαρακτηριστικά δεν απασχολούν, δυστυχώς, σε βάθος αυτές τις οργανώσεις στην κατεύθυνση της βελτίωσης ή και υπέρβασης αυτών των προβλημάτων, ακόμη και στα όρια του κατά την γνώμη μου ξεπερασμένου ιστορικά τροτσικιστικού ρεύματος. Τίθεται λοιπόν το ζήτημα ως ποιόν βαθμό αυτές οι οργανώσεις συμβάλλουν όντως θετικά στο κίνημα της εργατικής τάξης και ως ποιόν βαθμό είναι δυνατή μια αντικαπιταλιστική συμμαχία και σύμπραξη με αυτές. Το ερώτημα είναι ανοιχτό.

5.3. Ο ιδεολογικός «αντιεθνικισμός» του τροτσισμού και άλλων «επαναστατικών ρευμάτων» ως ταυτοτικό ζήτημα εντός της διεθνοποίησης του κεφαλαίου και της μετανεοτερικότητας

Όπως έχω επισημάνει και πιο πριν η αντιεθνικιστική τάση του κλασσικού τροτσισμού, πέρα από τις θετικές αντιρρήσεις της στον σωβινισμό, τον αστικό εθνικισμό και πολύ περισσότερο τον επιθετικό εθνικισμό και τον ρατσισμό-φασισμό, είχε και έχει μια ισχυρή αντι-ηγεμονική, μειοψηφική και ταυτοτική με αρνητική έννοια κατεύθυνση. Είναι η ιδεολογία ενός σχηματισμού που επιζητά-πέρα από το ζήτημα της άγριας σταλινικής καταστολής, που δεν παραβλέπω καθόλου- να είναι μειοψηφική και αιρετική εντός του έθνους-κράτους και της αστικής κοινωνίας. Ακόμη και η πολύ θετική κατά τα άλλα και προνομιακή παρέμβαση του τροτσισμού στο μεταναστευτικό-προσφυγικό ζήτημα και στο ζήτημα του αντιφασισμού προσλαμβάνει συχνά τον χαρακτήρα μια αιρετικής επιδεικτικής πρόκλησης προς όσες δυνάμεις μιλούν από τα αριστερά στο όνομα της πατρίδας και του έθνους-κράτους (το έθνος-κράτος, επαναλαμβάνουμε, είναι κάτι το σχετικά διαφορετικό από το αστικό εθνικό κράτος, καθώς περιλαμβάνει και το ζήτημα του δημοκρατικού αυτοκαθορισμού, της δημοκρατικής κοινότητας, αλλά και το ζήτημα της αντιηγεμονικής παρουσίας και συμμετοχής των λαϊκών τάξεων εντός του έθνους και της διεκδίκησης της ηγεμονίας-κυριαρχίας σε αυτό) και όχι μιας ταξικής και δημοκρατικής συλλογικής ένταξης των μεταναστών και προσφύγων. Ταυτόχρονα, η συχνά ακραία εκφορά του αντιεθνικιστικού λόγου συχνά συγκρούεται και με την ουσία της φιλομεταναστευτικής δημοκρατικής πολιτικής, αφού οι μετανάστες είναι «άνθρωποι ή εργάτες δεύτερης κατηγορίας» στην Δύση αλλά δεν είναι απάτριδες/αεθνικά ή αντιεθνικά όντα. Η «ετερότητά» τους δεν στηρίζεται μόνο στην διαφορετικότητα του πολιτισμού τους ως ενός αισθητικού εθνοτικού φαινομένου (ως ωραίες κουζίνες ή ωραία μπιχλιμπίδια στα αντιρατσιστικά φεστιβάλ) αλλά και στην διαφορετικότητα της εθνικής τους συνείδησης και της εθνικής (και όχι απλώς εθνοτικής τους) συγκρότησης και συνείδησης, της νόμιμης επιθυμίας τους να ανήκουν σε ένα ή και σε

ένα άλλο εθνικό κράτος και εθνικό πολιτισμό και όχι στην «κοσμόπολιν», όπως το εννοούν όχι οι ίδιοι αλλά κυρίως οι «αλληλέγγυοι» σε αυτούς.

Ο ακραίος «αντιεθνικισμός» δεν είναι ένα ιδεολογικά αθώο φαινόμενο. Μολονότι εμφανίζεται ως αντίδραση στον παραδοσιακό κομμουνιστικό εθνισμό ή εθνοκεντρισμό και στην επανεισαγωγή του «έθνους» στην Αριστερά και το ΚΚ από τα λαϊκά μέτωπα (πράγμα, κατά την γνώμη μου, όχι αποκλειστικά αρνητικό αλλά και με θετικές όψεις, οι οποίες διεύρυναν την απεύθυνση του ΚΚ στην κοινωνία), μολονότι εμφανίζεται ως προμετωπίδα του αντιρατσισμού-αντιφασισμού, διαδραματίζει, εκτός των άλλων, και μια καθαρά αρνητική ιδεολογική ταξική λειτουργία. Όχι μόνο καταστρέφει ή φθείρει την αντιηγεμονική τάση μέσα στο εργατικό και αντικαπιταλιστικό κίνημα, όπως έκανε και ο κλασικός τροτσκισμός, αλλά τώρα ενισχύει αντικειμενικά και τον μετανεοτερικό ιδεολογικό αστερισμό, όπου οι ταυτότητες και οι διαφορές οργανώνονται με έναν ατομικιστικό-φιλελεύθερο τρόπο ή με έναν «φυλετικό των ταυτοτήτων- συλλογικά φιλελεύθερο» τρόπο και αποφεύγουν, όπως ο διάλογος το λιβάνι, την δημοκρατική τους σύνθεση και ενοποίηση, με αποτέλεσμα οι ατομικιστικά οργανωμένες συλλογικότητες, οι συλλογικότητες με ατομικό πρόσημο, να παλεύουν για συμβολική εξουσία και αναγνώριση εναντίον των εχθρικών ταυτοτήτων ή και εναντίον όλων (ιδίως των «καθολικών ταυτοτήτων»), αγνοώντας την συνθετική δημοκρατική κοινότητα, τον δημοκρατικό-εθνικό δημόσιο χώρο, και αποκαθιστώντας την πρωτοκαθεδρία του φιλελευθερισμού ενάντια στην δημοκρατία.

Η άρνηση του έθνους είναι εδώ όχι μόνο η άρνηση του αστικού εθνικισμού και του παραδοσιακού 'ανταγωνισμού των εθνών' αλλά και η συγκρότηση του επιμέρους ενάντια στην ολότητα και την καθολικότητα, ενάντια στην δυνατότητα μιας δημοκρατικής και σοσιαλιστικής πολιτικής κοινότητας. Δεν είναι τυχαίο που ο τροτσκίζων ακραίος και ταυτοτικός «αντιεθνικισμός»-όπως και ο αναρχικός άλλωστε- συνδέεται με πολλές γέφυρες με τον σύγχρονο σοσιαλδημοκρατικό, σοσιαλφιλελεύθερο και κεντρώο «αντιεθνικισμό», παρά την σαφή ιδεολογική ετερογένεια των μορφωμάτων αυτών. Διαφορετικές

στρατηγικές αλλά κοινές ευαισθησίες που συμβάλλουν στον μεταφιλελεύθερο και αντιστρατηγικό-αντιιδεολογικό αστερισμό της αστικής μετανεοτερικότητας. Από την άλλη πλευρά, αυτή η τοποθέτηση αποδυναμώνει και τα ίδια τα μέτωπα του μεταναστευτικού και του αντιφασισμού, αφού ζητάει από τους ντόπιους πολίτες να έρθουν σε σύγκρουση όχι μόνο με την εθνικιστική ιδεολογία (πράγμα θετικό) αλλά και με τον ίδιο τον εθνικό τους πολιτισμό και ένταξη ως τεκμήριο αντιρατσισμού (θεωρία του «εθνικού κορμού» ως πηγής του φασισμού στο αντίφα ρεύμα και σε κομμάτια του αντιφασισμού).

Επιπλέον, ο «αντιεθνικισμός» του τροτσισμού και άλλων αντισυστημικών τάσεων εξακολουθεί να υποστηρίζει λανθασμένα ότι ο κλασικός εδαφικός ή αιματικός εθνικισμός και ο ρατσισμός είναι όντως ακόμη η πιο προνομιακή και κυρίαρχη μορφή αστικής ιδεολογίας στο ηγεμονικό ιδεολογικό παιχνίδι του αναπτυγμένου καπιταλισμού, λες και οι ιμπεριαλιστικοί πόλεμοι των τελευταίων 20 χρόνων έγιναν κυρίως στο όνομα της προστασίας του αμερικανικού ή του γαλλικού ή του ρωσικού έθνους και όχι στο όνομα της «ειρήνης», της «αντιτρομοκρατίας» και ιδίως της «προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων».

Δεν θα πάω στην λαθεμένη αντίπερα ακραία όχθη για να υποστηρίξω το λανθασμένο επιχείρημα ότι η εθνικιστική και ρατσιστική ιδεολογία έχει πάψει να είναι μια σημαντική μορφή αστικής ιδεολογίας- και μάλιστα αυτή η μορφή ιδεολογίας είναι πολύ σημαντική στην διαχείριση της σχέσης του αστικού κράτους με τα εργατικά και κατώτερα μικροαστικά στρώματα καθώς και με τους ανέργους, όπως επίσης και σχετικά με την επίκληση της «εθνικής ενότητας», όταν χρειάζεται, όπως επίσης και στην πραγματική στάση του κράτους προς τους μετανάστες και πρόσφυγες και σε άλλες ομάδες που υφίστανται αποκλεισμούς ή διακρίσεις. Όμως, η πραγματικά ανερχόμενη και κυρίαρχη σήμερα ιδεολογική μορφή του αστικού μπλοκ, όπως φαίνεται σε προνομιακούς πολιτικούς εκπροσώπους του όπως η Κεντροαριστερά, η φιλελεύθερη Δεξιά, οι ακραίοι νεοφιλελεύθεροι και ο νυν ΣΥΡΙΖΑ και κοινωνικά τα μορφωμένα μικροαστικά και αστικά στρώματα (στρώματα της οργανικής διανόησης) δεν είναι ο κλασικός αστικός εθνικισμός αλλά «ο συστημικός χώρος των δικαιωμάτων», ο κρατικός αντιρατσισμός/αντιφασισμός, η πολυπολιτισμικότητα και η προστασία της διαφοράς, ο δυτικός πολιτισμός της ανοχής και η ιδεολογία του ριζοσπαστικού Κέντρου, ένα είδος δηλαδή «οικουμενικού ψευδοδιαφωτισμού». Στα μορφωμένα μεσαία και αστικά στρώματα, που παίζουν κρίσιμο ρόλο στην διαμόρφωση της αστικής ηγεμονικής ιδεολογίας, οι παραπάνω μορφές επικρατούν συντριπτικά.

Αυτή η μορφή άρχουσας ιδεολογίας συνδέεται έντονα στην Ελλάδα και με την εξάρτηση του ελληνικού σχηματισμού από την ΕΕ και γενικότερα από τους Ιδεολογικούς Μηχανισμούς της

διεθνοποίησης του κεφαλαίου, καθώς και τον ειδικό οικονομικό της μηχανισμό (οικονομικά ευρωπαϊκά προγράμματα, χορηγίες, λειτουργία των ΑΕΙ ως μηχανισμών που αναπαράγουν συστηματικά την θέση της χώρας εντός της διεθνοποίησης του κεφαλαίου κ.α.).. Δεν πρόκειται εδώ για καμία συνωμοσία αλλά για την συνειδητή υποβάθμιση του ηγεμονεύομένου έθνους-κράτους και του εθνικού πολιτισμού του και στην περίπτωση της Ελλάδας για το προχώρημα της εν πολλοίς κρατικής καταστροφής του εθνικού κοινωνικού σχηματισμού και όχι μόνο/αποκλειστικά για την νεοφιλελεύθερη αύξηση της κερδοφορίας του ελληνικού κεφαλαίου, όπως υποστηρίζει λαθεμένα μια τάση εντός της αντικαπιταλιστικής Αριστεράς. Συνεπώς, όσο επικίνδυνος και να είναι ο αστικός εθνικισμός κλασσικού/παραδοσιακού τύπου (γιατί διαμορφώνεται και ένας νέος οικονομικός εθνικισμός που ταυτίζει την επιβίωση της κοινωνίας με την εθνική ένταξη στο οικονομικό όνειρο της ΕΕ, εθνικισμός που συγκλίνει με τον «αντιεθνικισμό»), δεν είναι η βασική ανερχόμενη μορφή της αστικής ιδεολογίας, εκτός και αν πάμε στην εκδοχή του εκφασισμού, κάτι που δεν επιβεβαιώνεται ως τώρα. Όπως φάνηκε και στο δημοψήφισμα της 5ης Ιούλη , η κυρίαρχη ιδεολογική μορφή του αστισμού στην Ελλάδα είναι η ΕΕ και ο ευρωμονόδρομος ως εθνική επιλογή και όχι ο παλιός επιθετικός εθνικισμός της 'καλύτερης πατρίδας'.

Βεβαίως, οι μορφές συνυπάρχουν για μεγάλο διάστημα αλλά κάποια εκδοχή ανέρχεται και κάποια κατέρχεται ιστορικά. Ταυτοχρονα, ο συστημικός τύπος και εκδοχής δικαιωματικός οικουμενισμός είναι και μια κλασσική φιλοιμπεριαλιστική ιδεολογία, αφού είναι οι ισχυροί της Δύσης που εγγυώνται πρακτικά την μακροήμερευσή του. Επίσης, η μονομερής στρέβλωση της ορθής λενινιστικής θέσης ότι ο εχθρός βρίσκεται πρωταρχικά μέσα στην ίδια την χώρα μπορεί να οδηγήσει στην θέση ότι η κοινωνική επανάσταση μπορεί να προχωρήσει χωρίς καμία σύγκρουση και ρήξη με τις ιμπεριαλιστικές δομές κυριαρχίας. Επίσης, ο οικουμενικός δικαιωτισμός ενός τύπου , ακόμη και όταν παίρνει και την «προβιά» του εργατικού-ταξικού στοιχείου, δεν συνδέεται με τα πραγματικά ζητήματα και ανάγκες της ελληνικής και της μεταναστευτικής εργατικής τάξης παρά μόνο με μια μυθοποιημένη εργατική τάξη χωρίς τοπικές ρίζες, χωρίς εθνικό πολιτισμό, χωρίς κοινωνικές συμμαχίες και χωρίς δημοκρατική ηγεμονική στρατηγική κατεύθυνση. Τι αξία έχει μια τέτοια «ταξικότητα», η οποία υπονομεύει όχι μόνο την κοινωνική επανάσταση αλλά ακόμη και την αυτόνομη και όχι «αλληλέγγυα» συγκρότηση των ντόπιων και μεταναστών εργαζομένων μέσα από την «φιλανθρωπία» και τον «έρωτα της διαφορετικότητας»;

Όσον αφορά δε το συγγενές θέμα του αναγκαίου εργατικού διεθνισμού και της αλληλεγγύης με τους εργαζόμενους στην Ευρώπη, δεν γίνεται καθόλου σαφές γιατί ο δισταγμός εξόδου από την ευρωζώνη και την ΕΕ και μια υπόρρητη λογική παραμονής στην ευρωζώνη/ΕΕ έχει πραγματικό διεθνιστικό και όχι κοσμοπολίτικο έρεισμα. Όλη η κυρίαρχη αστική γραμμή στον

ΣΥΡΙΖΑ θεμελιώθηκε στην αποτροπή της «εθνικής απομόνωσης», στην διακοπή του διεθνισμού/αλληλεγγύης και την δυνητική άνοδο του «ακροδεξιού» εθνικισμού (με μια κυμαινόμενη κάθε φορά ερμηνεία του τι είναι «ακροδεξιό» από τους ευρωπαίους αριστερούς ή κεντροαριστερούς) σε μια δήθεν απομονωμένη Ελλάδα. Στην υποβάθμιση του ζητήματος άρσης της εθνικής δημοκρατικής κυριαρχίας και της αρνητικής πολιτικής εξάρτησης ή υποτέλειας από τις δομές της ΕΕ, ΔΝΤ, ΝΑΤΟ.

Μετά, αυτός ο «αντιεθνικισμός» συνέκλινε χωρίς προβλήματα με τον οικονομικό εθνικισμό της «ενότητας» γύρω από την παραμονή στην ευρωζώνη-ΕΕ. Συχνά, το αριστερό ευρωπαϊστικό επιχείρημα κατά του «απομονωτισμού», αν και δεν εκφέρθηκε βασικά από το τροτσκιστικό ρεύμα στον ΣΥΡΙΖΑ, χρησιμοποίησε συμβολικές προκείμενες του τροτσκισμού (σοσιαλισμός σε μία μόνη χώρα ως όψη του σταλινισμού/εθνικισμού, κριτική του μετωπισμού, καταγγελία της εθνικής καπιταλιστικής οικονομικής ανάπτυξης, προτεραιότητα με την έννοια της πλήρους αντίθεσης του ταξικού προς το εθνικό, διεθνισμός συνδεδεμένος με την παραμονή στις ανοιχτές και εξελισσόμενες δομές της ευρωζώνης κλπ). Όμως, σε αντίθεση προς αυτές τις προκείμενες, έχει προκύψει ότι δεν υπάρχει εναλλακτική κοινωνική λύση εκτός αυτής της ριζοσπαστικής ρήξης με τον ιμπεριαλισμό και τις ολοκληρώσεις του, η οποία θα ενισχύσει και δεν θα αποδυναμώσει την διεθνιστική αλληλεγγύη στην Ευρώπη και τον κόσμο και θα φέρει κοντύτερα το αίτημα μιας σοσιαλιστικής ανατροπής.

Βιβλιογραφία για τον Τρότσκυ, το τροτσκιστικό ρεύμα, την σύγκρουση εντός του μπολσεβικισμού μεταξύ Στάλιν-Τρότσκυ

Η. Weber «Πρέπει να απαλλαγούμε από την κληρονομιά του Μάη του 68;», (1998, 2008), Αθήνα 2014, Ηλίβατον.

James P. Cannon Archive in www.marxists.org, εξαιρετικά ενδιαφέροντα κείμενα για την ιστορία και την οργάνωση του τροτσκισμού στις ΗΠΑ από ένα από τα σημαντικότερα ηγετικά στελέχη του

Κ. Καστοριάδης «Η γραφειοκρατική κοινωνία Ι-οι παραγωγικές σχέσεις στη Ρωσία», Αθήνα 1985, Ύψιλον

Φ. Κλαουντίν «Η κρίση του παγκόσμιου κομμουνιστικού κινήματος», Αθήνα 1981, τ. Α και Β'.

Τ. Κλιφφ «Λένιν 1893-1914-τα χρόνια της συγκρότησης των Μπολσεβίκων», Αθήνα 1995, Εργατική Δημοκρατία

Τ. Κλιφφ «Τρότσκι 1917-1923, το ξίφος της επανάστασης», Αθήνα 2010, Μαρξιστικό Βιβλιοπωλείο

Τ. Κλιφφ «Τρότσκι 4/1927-1940- όσο πιο σκοτεινή η νύχτα, τόσο πιο φωτεινό το αστέρι», Αθήνα 2010, Μαρξιστικό Βιβλιοπωλείο

Τ. Κλιφφ «Κρατικός καπιταλισμός στη Ρωσία», Αθήνα 1983, Εργατική Δημοκρατία

Μπ. Κοριά «Επιστήμη, Τεχνική και Κεφάλαιο», Αθήνα , 1985, Α/Συνέχεια. Σημαντικό για τον πολιτικό χειρισμό του νόμου αξίας στην μετάβαση και την τάση καπιταλιστικής παλινόρθωσης.

Β. Ι. Λένιν «Για την εθνική υπερηφάνεια των μεγαλορώσων», Αθήνα χ.χρ., Άπαντα τ. 26, σελ. 104-108.

Β. Ι. Λένιν «Η χρεοκοπία της Β' Διεθνούς», Άπαντα τ. 26, σελ. 211-270.

Ρ. Λινάρ «Ο Λένιν, οι αγρότες, ο Ταίλντορ», Αθήνα 1981, Μηνιαία Επιθεώρηση. Πέραν των άλλων, και έμφαση στον υφέρποντα ανταγροτισμό εντός του μπολσεβίκικου ιδεολογικού σχηματισμού.

Ε. Μαντέλ «Ειρηνική συνύπαρξη και παγκόσμια επανάσταση», Αθήνα 1981, Ύψιλον

Ε. Μαντέλ «Κριτική του ευρωκομμουνισμού», Αθήνα , Νέα Σύννορα, 1980

Ε. Μαντέλ «Ο ύστερος καπιταλισμός», Αθήνα 1987 , Gutenberg, πιο πρόσφατη έκδοση από την Εργατική Πάλη

Τζ. Μπάρναμ «Η επανάσταση των διευθυντών», Αθήνα (1941) , Κάλβος

Δ. Μπελαντής «Κομμουνιστές χωρίς την επανάσταση; », Δεκέμβριος 2015, www.rednotebook.gr

Δ. Μπελαντής «Αριστερά και εξουσία- «ο δημοκρατικός δρόμος» προς το σοσιαλισμό», Αθήνα 2014, Τόπος.

D. Bensaid "An impatient life- a Memoir", Verso 2015.

Σ. Μπετελέμ «Ταξικοί Αγώνες στην ΕΣΣΔ 1917-1923» και «1923-1930», τ. Α' και Β', Αθήνα 1975, Ράππας.

Μ. Μπρίντον «Οι μπολσεβίκοι και ο εργατικός έλεγχος-το κίνημα των εργοστασιακών επιτροπών 1917-1921», Αθήνα 1977, Διεθνής Βιβλιοθήκη.

I. Deutscher "The Prophet Unarmed, Trotsky 1921-1929", Verso 2003.

I. Deutscher "The Prophet Outcast, Trotsky 1929-1940", Verso 2003.

Ζ. Ντωβέ «Έκλειψη και επανεμφάνιση του κομμουνιστικού κινήματος», Αθήνα 2002, Κόκκινο Νήμα. Παρουσίαση της συζήτησης για τον «σοβιετικό καπιταλισμό» και την εκτίμηση του νόμου της αξίας στην συμβουλευτική και μπορντιγκίστικη υπεραριστερά μετά το 1920 (Πάννεκοκ , Μπορντίγκα, κ.α.) σελ. 63 επ., 83 επ.

Κ. Παπαιωάννου «Η γέννηση του ολοκληρωτισμού», Αθήνα 1994, Εναλλακτικές Εκδόσεις.

Ν. Πουλαντζάς «Φασισμός και δικτατορία», Αθήνα 1975, Ολκός

Π. Πουλιόπουλος «Δημοκρατική ή σοσιαλιστική επανάσταση στην Ελλάδα;», Αθήνα 1972, Νέοι Στόχοι.

Μ. Ράπτης-Πάμπλο «Ο Τρότσκι και οι επίγονοι», Αθήνα 2006, Εναλλακτικές Εκδόσεις.

Β. Σερζ «Αναμνήσεις ενός επαναστάτη», Αθήνα 2008, scripta, ιδίως σελ. 196, όπου ο παραλληλισμός από τον Λένιν Κρονστάνδης και Θερμιδώρ αλλά και σελ. 376, όπου ο συγγραφέας δηλώνει ότι «ήμασταν μαζί με τον Τρότσκι ενάντια στην υπέρμετρη εκβιομηχάνιση, ενάντια στη βίαιη κολλεκτιβοποίηση, ενάντια στα υπερβολικά πλάνα, ενάντια στις θυσίες και την άκρως επικίνδυνη υπερκόπωση, στην οποία είχαν υποβάλει τη χώρα με τον γραφειοκρατικό απολυταρχισμό. Αναγνωρίζαμε συγχρόνως με τις καταστροφές την επιτυχία της ίδιας της εκβιομηχάνισης. Την αποδίδαμε στο τεράστιο ηθικό κεφάλαιο της σοσιαλιστικής επανάστασης». Εκρηκτικά αντιφατική στάση απέναντι στην «δεύτερη επανάσταση» του 1928-1932 στην ΕΣΣΔ.

Α. Στίνας «Αναμνήσεις-60 χρόνια κάτω από τη σημαία της σοσιαλιστικής επανάστασης», Αθήνα 1978, Βέργος, τ. Α' και Β'.

- Λ. Τρότσκι «Τα μαθήματα του Οκτώβρη», Αθήνα 1979, Αλλαγή
- Λ. Τρότσκι «Η Κομμουνιστική Διεθνής μετά τον Λένιν», Αθήνα 1979, Αλλαγή.
- L. Trotsky “Our Political Tasks”, 1904, in www.marxists.org, Trotsky Archive
- L. Trotsky “ Die permanente Revolution”, Frankfurt a.Main 1981, Fischer.
- L. Trotsky ‘Terrorism and Communism-an answer to Karl Kautsky”, 1921, in www.marxists.org, Trotsky Archive
- Λ. Τρότσκι «Η προδομένη επανάσταση», Αθήνα 2008, Διεθνές Βήμα.
- Λ. Τρότσκι «Η θανάσιμη αγωνία του καπιταλισμού και τα καθήκοντα της Τέταρτης Διεθνούς (Μεταβατικό Πρόγραμμα)», Αθήνα 1985, Αλλαγή.
- Λ. Τρότσκι «Ο φασισμός και το εργατικό κίνημα στην Γερμανία», Αθήνα 1978, Πρωτοποριακή Βιβλιοθήκη.
- Λ. Τρότσκι «Και τώρα;», Αθήνα 1978, Πρωτοποριακή Βιβλιοθήκη.
- Λ. Τρότσκι «Λογοτεχνία και επανάσταση», Αθήνα 1971, Νέοι Στόχοι.
- Λ. Τρότσκι «Στην υπεράσπιση του μαρξισμού-ενάντια στη μικροαστική αντιπολίτευση», Αθήνα 1980, Παρασκήνιο.
- R. Fischer “Stalin and the German Communism”, 1949, βιβλίο σαφώς αντικομμουνιστικό αλλά ενδιαφέρον στην περιγραφή της συμμαχίας Τρότσκι-Ζηνόβιεφ -Κάμενεφ στα 1926, στο μπολσεβίκικο κόμμα και την ΚΔ και στην ιστορική περιγραφή της ΚΔ στα 1923-1926.
- Π.Φρανκ «Η Τέταρτη Διεθνής», Αθήνα 1972, Πρωτοποριακή Βιβλιοθήκη.

Σημειώσεις:

- [1] Τα μαθήματα του Οκτώβρη, Αθήνα 1979, εκδόσεις Αλλαγή.

- [2] Τ. Κλιφφ «Τρότσκι 1917-1923, το ξίφος της επανάστασης», Αθήνα 2010, Μαρξιστικό Βιβλιοπωλείο. Επίσης, Λ. Τρότσκι «Ιστορία της Ρώσικης Επανάστασης», τ. 1 και 2, Αθήνα 2006, εκδόσεις Παρασκήνιο.
- [3] «Προδομένη Επανάσταση», Αθήνα 2008, Διεθνές Βήμα.
- [4] Βλ. τα δύο αυτά έργα στα σχετικά αρχεία του www.marxists.org (αρχείο Τρότσκι και αρχείο Ρόζα Λούξεμπουργκ).
- [5] Ο Βίκτωρ Σερζ στο βιβλίο του «Αναμνήσεις ενός επαναστάτη», Αθήνα 2008, scripta, σελ. 196 μαρτυρεί ότι ο Λένιν είπε για την καταστολή της Κρονστάνδης «Είναι ο Θερμιδώρ. Δεν θα αφήσουμε, όμως, να μας κατατομήσουν. Θα τον κάνουμε εμείς τον Θερμιδώρ» (αδιασταύρωτο).
- [6] Σ. Μπετελέμ «Ταξικοί αγώνες στην ΕΣΣΔ 1917-1923», τ. Α' ,, Αθήνα 1975, Ράππας, σελ. 357-363.
- [7] Ι. Deutscher "The prophet unarmed, Trotsky 1921-1929" , (1959), Verso 2003, σελ. 313, για το μοναδικό περιστατικό της μαζικής κινητοποίησης των τροτσκιστών κατά την επέτειο της επανάστασης το 1927 στην Μόσχα. Επίσης, ο Ντύντσερ δέχεται ότι το ρεύμα της Αριστερής Αντιπολίτευσης πάλεψε για δημοκρατία στο Κόμμα των Μπολσεβίκων αλλά όχι γενικότερα στην σοβιετική κοινωνία (σελ. 25, σελ. 244-245 κ.α.). Πρέπει να υπήρξαν οπωσδήποτε και εξεγέρσεις τροτσκιστών στην εκτόπισή τους στα στρατόπεδα θανάτου, αλλά αυτές είχαν πιο πολύ αμυντικό και επιβιωτικό χαρακτήρα.
- [8] Το έργο του Τρότσκι «Η Κομμουνιστική Διεθνής μετά τον Λένιν» (Αλλαγή, Αθήνα 1979, τ. 1 και 2) αποτελεί μια εξαιρετική ή και αριστουργηματική κριτική της στρατηγικής της ΚΔ στην δεκαετία του '20, χωρίς, όμως, να συνδέει ικανοποιητικά τις στροφές στην στρατηγική της ΚΔ με την διαδραματιζόμενη εξέλιξη στην ταξική φύση της ΕΣΣΔ.
- [9] Ο όρος ανήκει στον Κορνήλιο Καστοριάδη, που αρχικά ήταν ο ίδιος ένας «αποστάτης» του τροτσκιστικού μαρξισμού.
- [10] Βλ. σε Λ. Τρότσκι «Ο φασισμός και το εργατικό κίνημα στην Γερμανία» και «Και τώρα», Αθήνα , Πρωτοποριακή Βιβλιοθήκη, 1978. Για την Γαλλία ιδίως το "Whither France" (1936), για την Ισπανία "The lessons of Spain-the last warning" (1937) κ.α., σε Trotsky Archive www.marxists.org

[11] Βλ. σε Δ. Μπελαντή «Κομμουνιστές χωρίς την επανάσταση», www.rednotebook.gr Δεκέμβριος 2015, για το σχήμα των τριών επαναστατικών κύκλων του 20ου αιώνα.

[12] Για τις έννοιες του οικονομισμού και παραγωγισμού-καταστροφισμού αναλυτικά σε Σ. Μπετελέμ οπ.π. Εισαγωγή Α' Τομου, Λ. Αλτουσέρ «Απάντηση στον Τζων Λιουίς», Αθήνα 1977, σελ. 105-120, ο οποίος επισημαίνει ότι η κύρια εκδοχή της σταλινικής παρέκκλισης είναι ο οικονομισμός. Παρά το ότι συμφωνώ σημαντικά με αυτήν την τοποθέτηση, εξακολουθώ να πιστεύω ότι αυτή υπήρξε και ένα θεωρητικό πρόσχημα για τον Αλτουσέρ για να παρακάμψει την θηριώδη αντιδημοκρατική καταστολή του σταλινισμού ως παράκαμψη μιας δήθεν «ανθρωπιστικής» κριτικής. Η κριτική στην μη δημοκρατία συχνά εκλαμβάνεται σε ορισμένες θεωρητικές συγκροτήσεις ως μια «δεξιόστροφη» κριτική. Για τον οικονομισμό στην Γ' Διεθνή και σε Μπετελέμ (1975) οπ.π., ιδίως Εισαγωγή Α' και τέλος Β' τόμου, Ν. Πουλαντζά παρακάτω υποσ. 15, Μπ.Κοριά «Επιστήμη, Τεχνική και Κεφάλαιο», Αθήνα 1985, Α/Συνέχεια κ.α.

[13] Ρ. Λινάρ «Ο Λένιν, οι αγρότες, ο Ταίλντορ», Αθήνα 1981, Μηνιαία Επιθεώρηση, κριτική στην αφομοίωση του ταιυλορισμού από τον μπολσεβικισμό. Κριτική στον σοβιετικό οικονομισμό/παραγωγισμό/τεχνικισμό από θέσεις της Πολιτιστικής Επανάστασης.

[14] Αυτό γίνεται δεκτό και από την παρουσίαση του Deutscher στο Prophet Unarmed, οπ.π. σελ. 82-85, σελ. 109, τέλος σελ. 349, όπου προκύπτει ότι ο συνσχεδιαστής με τον Τρότσκι της «σοσιαλιστικής πρωταρχικής συσσώρευσης» Πρεομπραζένσκυ, που έγραψε και το ομώνυμο βιβλίο, θεώρησε-αντίθετα προς τον Τρότσκι- ότι η κολλεκτιβοποίηση 1928-1932 επιβεβαίωνε την παλαιότερη θέση της «Αριστερής Αντιπολίτευσης». Και σε Κ. Παπαιωάννου «Η γέννηση του ολοκληρωτισμού», Αθήνα 1994, Εναλλακτικές Εκδόσεις, σελ. 288 επ., 325-331, που παρουσιάζει τον τροτσκισμό- κάπως υπερβολικά- ως αμιγώς ενδογραφειοκρατική τάση. .

[15] Φασισμός και Δικτατορία, Αθήνα 1975, Ολκός, σελ. 56-58 και σελ 107 υποσ. 11. Όμως, η συνολική αναγωγή της «διαρκούς επανάστασης» από τον Πουλαντζά στον καταστροφισμό μου φαίνεται άδικη. Για τον οικονομισμό ως στρατηγικό πλαίσιο των κομμουνιστικών πολιτικών στον Μεσοπόλεμο, στο ίδιο σελ. 305 επ.

[16] Τ. Κλιφφ «Τρότσκι 4 – 1927-1940-όσο πιο σκοτεινή η νύχτα, τόσο πιο φωτεινό το αστέρι», Αθήνα 2010, Μαρξιστικό Βιβλιοπωλείο.

[17] Βλ. και σε Reiner Tosstorf “Die POUM in der spanischen Revolution”, ISP, Koeln 2006.

[18] L. Trotsky “Die permanente Revolution”, Fischer 1981, σελ.. 58-68, όπου αναφέρει ότι η διαρκής επανάσταση δεν είναι ένα άλμα του προλεταριάτου προς τα μπρος αλλά η αναδιαμόρφωση όλου του έθνους υπό την ηγεσία του προλεταριάτου.

[19] Για τις απόψεις του βλ. αναλυτικά και το βιβλίο του «Αναμνήσεις-εξήντα χρόνια κάτω από τη σημαία της σοσιαλιστικής επανάστασης», Αθήνα 1978, Βέργος, ιδίως τ. Β’.

[20] Για την μεταπολεμική ιστορία του τροτσκισμού βλ. και την εσωτερική οπτική του Π. Φρανκ «Η Τέταρτη Διεθνής», Αθήνα 1972, Πρωτοποριακή Βιβλιοθήκη, σελ. 56 επ., 59 επ., 93 επ. Επίσης, σε Πάμπλο-Μ.Ράπτη «Ο Τρότσκυ και οι επίγονοι», Αθήνα 2006, Εναλλακτικές Εκδόσεις, σελ. 69-148. Για την διαμόρφωση του «Σοσιαλισμός ή Βαρβαρότητα» μέσα από τον τροτσκισμό βλ. σε Κ. Καστοριάδη «Η γραφειοκρατική κοινωνία Ι-οι παραγωγικές σχέσεις στην Ρωσία», Αθήνα 1985 , Ύψιλον, ιδίως σελ. 13-67.

[21] Ο Τρότσκυ έγραψε τον Γενάρη του 1905 την μπροσούρα ‘Up to the 9th January’. Στον πρόλογό του σε αυτήν την μπροσούρα ο Πάρβους εισάγει με έμφαση την προβληματική της «διαρκούς επανάστασης». Επίσης, σχετική εισήγηση της Λούξεμπουργκ στην Συνδιάσκεψη του ΡΣΔΕΚ στο Παρίσι το 1908.

[22] Πράγμα που περιορίζει την κοινότητα Γκράμσι και Τρότσκυ, την οποία υπερτονίζει ο Πέρρυ Άντερσον στο βιβλίο του «Οι αντινομίες του Αντόνιο Γκράμσι», Αθήνα 1985.

[23] Σ. Μπολόνια «Ναζισμός και εργατική τάξη- κρίση, κράτος πρόνοιας και αντιφασιστική βία στη Γερμανία του Μεσοπολέμου», Αθήνα 2011, Antifa-scripta.

[24] Για τον αντιαγροτισμό του Τρότσκυ βλ. και σε Deutscher οπ.π. σελ. 380 επ., όπου ο συγγραφέας θεωρεί ότι ο Τρότσκυ πίστευε σε μια «δεύτερη επανάσταση», αυτήν της υπαγωγής της υπαίθρου στην πόλη και της ραγδαίας εκβιομηχάνισης, την οποία ουσιαστικά εκτέλεσε ο Στάλιν. Πάντως, έτσι ή αλλιώς, ποτέ ο Τρότσκυ πριν ή και κατά την κολλεκτιβοποίηση δεν αναφέρεται σχεδόν πουθενά στην φτωχομεσαία αγροτιά της ΕΣΣΔ ως επαναστατικό δρων υποκείμενο.

[25] Β. Ι. Λένιν τ. 26 σελ. 104-108 («Για την εθνική υπερηφάνεια των μεγαλορώσων»), ιδίως σελ. 105-106. Ο τίτλος αυτός θα εθεωρείτο σκανδαλώδης στα πλαίσια της σύγχρονης Αριστεράς, ρεφορμιστικής και μη.

[26] Λ. Τρότσκυ «Λογοτεχνία και επανάσταση», Αθήνα 1971, Νέοι Στόχοι, σελ. 78-87, ιδίως σελ. 81-82.

[27] Ν. Πουλαντζάς «Το κράτος, η εξουσία, ο σοσιαλισμός», Αθήνα 1984, Θεμέλιο, σελ. 165-173, όπου εξηγείται γιατί δεν υπάρχει ταξική πάλη και συγκρότηση των τάξεων «οικουμενικά» και χωρίς την εθνική υλικότητα. Ήταν τελικά ο Πουλαντζάς ακόμη ένας αριστερός εθνικιστής ή ένας «εθνολαϊκιστής», όπως θα τον έκριναν σήμερα αρκετοί κεντροαριστεροί αλλά και ορισμένοι ακροαριστεροί ; .

[28] Αναφέρω εδώ και την εξαιρετική προδρομική κριτική του Π. Πουλιόπουλου «Δημοκρατική ή σοσιαλιστική επανάσταση στην Ελλάδα;», Αθήνα 1971, Νέοι Στόχοι, ανάπτυξη.

[29] Σειρά τριών κειμένων τον 11 και 12.2012 στο www.rednotebook.gr , σχετικών με την «εξάρτηση» και το θέμα «ευρωζώνη». Το δικό μου «Ιμπεριαλισμός, κυριαρχία, εξάρτηση, ταξική πάλη», το απαντητικό κείμενο του Χρ.Λάσκου «Για την μεγάλη νύχτα στην ευρωζώνη», απολύτως απολογητικό από τα «αριστερά και διεθνιστικά» της τότε πλειοψηφούσας γραμμής στον ΣΥΡΙΖΑ για αριστερό μετασχηματισμό της ευρωζώνης και της ΕΕ, το τελικό απαντητικό μου κείμενο «Μεγάλες Νύχτες-Δύσκολες Αυγές».